

EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE KOGUDUSTE LIIT
KÕRGEM USUTEADUSLIK SEMINAR

Meelis Allsalu

**KOLM HÜPOTEESI INIMESE EKSISTENTSIAALSEST IDENTITEEDIST
PIIBLI VALGEL**

Lõputöö

Juhendaja: Joosep Tammo

Tartu 2018

Sisukord

1 Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1 TÖÖS KASUTATAVAD PÕHILISED MÕISTED JA NENDE TÄHENDUSVÄLJAD.8	8
1.1 Eksistentsiaalne identiteet	8
1.2 Hüpootees.....	9
1.3 Eksistentsiaalse identiteedi usuline tähendusväli.....	9
1.4 Eksistentsiaalse identiteedi apologetiline tähtsus.....	11
1.5 Hüpooteesid A, B ja C.....	13
2 INIMESE EKSISTENTSIAALNE IDENTITEET 1Ms 1:26, 28 VALGEL	18
2.1 1Ms 1:26 eksegetiline vaatlus	18
2.1.1 1Ms 1:26 struktuur ja analüüs.....	21
2.1.2 1Ms 1:26 üldine rõhuasetus	22
2.1.3 Inimesele antud ülesanne	23
2.1.4 „Valitsemine“ 1Ms 1:26 ja 28	25
2.1.5 Loomade võimalik tähendus 1Ms 1:26 ja 28	26
2.1.6 Mere, taeva ja maa tähendus 1Ms 1:26 ja 28.	29
2.2 1Ms 1:26 ja 28 kokkuvõtte hüpooteeside A, B ja C taustal.	30
3 INIMESE EKSISTENTSIAALNE IDENTITEET IIOBI NÄITEL	32
3.1 Iiobi raamat.	32
3.2 Traditsioonilised lahendused teodiike probleemile.....	33
3.3 Iiobi raamatu võimalikud vastused teodiike-küsimusele	34
3.4 Urmas Nõmmiku Iiobi raamatu käsitlest.....	35
3.5 Jumala vastus Iiobi süüdistusele	36
3.6 Võimalikud selgitused Iiobi kannatusele	37
3.7 Hüpooteesid A, B ja C Iiobi raamatu näitel	38
4 INIMESE EKSISTENTSIAALNE IDENTITEET UUES TESTAMENDIS	42
4.1 Inimese loomise eesmärk ja päästelugu	42
4.2 Verb „alistama“ Uues Testamendis.....	43
4.3 Verb „valitsema“ Uues Testamendis.....	44
4.4 Jeesuse ristisurm ja inimese eksistentsiaalne identiteet	46

4.5	Loomismõte Uues Testamendis.....	47
4.6	Hüpoteesid A, B ja C Uue Testamendi kontekstis.....	49
5	KOKKUVÕTTEV HINNANG HÜPOTEESIDELE A, B ja C.....	53
	KOKKUVÕTE.....	55
	KASUTATUD KIRJANDUS.....	57
	SUMMARY.....	59

SISSEJUHATUS

Käesoleva töö uurimisteenaks on võimalused käsitleda Piibli valgelt inimese eksistentsiaalset identiteeti kui tema loomispõhist eluülesannet.

Kuna usulised rõhuasetused on kaasajal kaldunud pigem sotsiaalsete teemade suunas ja vähem on rõhutanud inimese eksistentsiaalset kutsumust, pean asjakohaseks antud teemale tähelepanu pöörata. See võiks aidata kaasa meie eksistentsi usulise käsitluse mitmekülgsemale mõistmisele. Tegelemine inimese eksistentsiaalse identiteedi teemaga täiendab pilti Jumalast, Tema poolt loodud maailmast ja inimese kohast selles maailmas.

Teema olulisust lisab teadmine, et inimese eksistentsiaalse identiteedi küsimusele religiooni kaudu vastuseid otsima suunab ka filosoofia. Kasutades sel puhul küll väljendit „elu mõte“, tõdeb Indrek Meos oma *Filosoofia sõnaraamatus*, et „kui filosoofia ei aita leida vastust elu mõtte küsimusele, siis saab seda teha vaid religioon“ (Meos 2002, 57–58).

Seega on teoloogia ja iga uskliku üheks ülesandeks nimetatud filosoofilisele elu mõttele eksistentsiaalse identiteedi küsimusele võimalikke vastuseid pakkuda. Seda ülesannet peab silmas ka käeolev uurimistöö.

Kuna inimene ainukesel maise olendina suudab esitada eksistentsiaalseid küsimusi, on iga püüdlus neile lahendusi otsida põhjendatud. Lahendused neile väljenduvad inimese eksistentsiaalses identiteedis, hõlmates usuliselt nii inimese loomise põhjuse kui eesmärgi. Seejuures on inimajaloo eesmärki ehk eshatoloogilist „lõppvaatust“ käsitletud sageli, vähem on leidnud vaagimist inimese loomise põhjus.

Inimese eksistentsiaalne identiteet sisaldab inimkonna eksistentsi algusest lõpuni, põhjusest eesmärgini. Sestap rõhutab näiteks Nigel G. Wright „mineviku ja tuleviku dünaamilist koostoimimist, kus minevik pakub tarkust ja orientiire, millele toetuda“. Seda tehes lisandub kristlikus usus tavapärasele isikliku pääste küsimusele nn kosmilise ehk kogu loodu päästmise teema (Wright 2008, 13. 22). Teiste seas leiame olulise vihje mineviku targa ja loova taasavastamise vajadusele David F. Fordilt (Ford 2014, 22) ja kahtlemata on inimkonna mineviku puhul usulises kontekstis oluline näha ka inimese loomist ja selle Piibis väljendatud põhjust.

Inimese eksistentsiaalse identiteedi küsimusega elu mõtte tähenduses on tegelenud paljud uurijad. Samuti on märgitud, et teema on kaasajal omandamas suuremat huvi ja tähtsust. Näiteks juhib sellele loomise kontekstis tähelepanu baptisti teoloog James William McClendon Jr. oma raamatus *Systematic Theology*. Ühtlasi nendib ta antud temaatikas esinevat seisukohtade hägusust (McClendon 1994, 1–2).

Elu mõtte ja ajaloo eesmärgi küsimustega on tegelenud sellised tuntud filosoofid nagu Georg Wilhelm Friedrich Hegel (Delius jt. 2007, 80-82), Immanuel Kant ja Arthur Schopenhauer (Grom sj 2005, 8) jt. Samuti leiame antud küsimusega seonduvat laiemale lugejaskonnale suunatud evangeelses ja apologetilises kirjanduses. Küllalt sageli on see seotud teodiike-teemaga, mis ühtlasi on üks praktilisi kokkupuutepunkte filosoofia ja teoloogia vahel. Nagu viidatud seoses McClendoniga, on käsitlused suhteliselt pealiskaudsed, mõnele üksikküsimusele keskenduvad ja ses mõttes edasiarendust ootavad. Ehk nagu väidab Grom sj, viidates Paul Tillichile, Wolfhart Pannenbergile, Karl Rahnerile ja teistele elu mõttega tegelenud 20.sajandi teoloogidele: „puudub konkreetne, kõikehõlmav õpetus elu mõttest“ (Grom sj 2005, 67).

Minu isiklikuks motivatsiooniks antud teemaga tegeleda on huvi eksistentsiaalsete küsimuste vastu ja soov leida neile vastused piiblist. Seda huvi võimendab mõtlemine inimelu unikaalsusele. Samuti soov lisaks praktilise usuelu aluseks olevale päästeloole tegeleda loomisloost tuleneva võimaliku teoloogilise metanarratiiviga. Kokkuvõttes võiks seda nimetada huviks inimelu kui terviku suhtes.

Autoreid, kes inimese eksistentsiaalset identiteeti ehk eksistentsi mõtet puudutanud, on arvukalt. Enamikul juhtudel on seda aga tehtud vaid põgusalt mõne teise teema raames. Erinevate võimaluste (hüpoteeside) esitamist ja omavahelist võrdlemist ei ole ma kohanud. Seega pole mu käsutuses ka uurimusi, kus seda oleks tehtud Piibli valgel. Teema religioonifilosoofilist tähtsust arvestades võib oletada, et selliseid uurimusi siiski leidub. Silmas pidades käesoleva uurimuse lokaalsust pole mul aga õnnestunud nendega tutvuda.

Uurimuse meetodiks on kolme hüpoteesi (A, B ja C) tutvustamine, mis igaüks omal moel avavad inimese eksistentsiaalset identiteeti piibellikult tähenduses. Ehkki kvalitatiivses uuringus tuleks üldjuhul vältida esialgsete hüpoteeside püstitamist (Lahterand 2008, 60), on selle tegemine teema laialdast mahtu ja Piibli mahukust arvestades siiski vajalik, andes uurimusele isiklikul kogemusel tugineva raamistiku.

Uuring toimub Piibli kirjakohtade valgel, kusjuures tekstide valiku on aluseks loomisest lähtuv Jumala põhjuslik tahe inimese suhtes. Baaskirjakohaks on seejuures 1Ms 1:26, 28, kus Jumala tahe inimese suhtes kõige algsemalt ja otsesemalt välja öeldakse. Teiseks vaadeldavaks piibliosaks on Iobi raamat, eriti selle lõpuosa. Kolmandaks vaatleme Uue Testamendi kirjakohti, mis omavad sisulist lähedust baaskirjakohale. Tähelepanu all on ka Jeesuse ristisurma tähendus ja selle suhestumine eksistentsiaalse identiteedi küsimusega.

Nimetatud piiblitekstide ja -teemade tutvustamise järel analüüsin tulemust hüpoteeside A, B ja C alusel. Töö lõpus toon välja hinnangulise hüpoteeside võrdluse ja sellest tulenevad võimalikud järeldused.

Töös kasutan erinevaid allikaid, milleks on nii kodu- kui välismaiste autorite kirjutised. Nagu märgitud, otseselt antud teemat puudutavaid uurimusi on raske leida. Piisavalt on aga kirjandust, mis puudutab teemat kaudselt ja riivamisi, näiteks erinevad piiblikommentaarisid ja piiblitekste reflekteerivad artiklid. Samuti teemaga seotud (religiooni)filosoofilised ja apologetilised kirjutised. Kuna teema puudutab piibellikku usku deduktiivselt, leidub selle kohta kaudset materjali peaaegu kogu kristlikku teoloogiat (sealhulgas dogmaatikat) puudutavas kirjanduses.

Uurimistöö käigus osutus põhiraskuseks, et ehkki paljud autorid inimese eksistentsiaalsele identiteedile erinevate nimetuste (eksistentsi olemus, tähendus, mõte jne.) viitavad, ei esita nad selle kohta süsteemset käsitlust. Seega puudus mul võimalus oma uurimustulemusi võrrelda teiste omataolistega. Samal põhjusel kasutasin uurimuses ka isiklikule kogemusele (eelkõige vestlused) toetuvaid hüpoteese, mis võimaldavad pakkuda välja erinevaid lähenemisi uuritavale küsimusele – inimese eksistentsiaalsele identiteedile Piibli valgel.

Töö koosneb sissejuhatausest, sissejuhatust jätkavast tähtsamate mõistete ja nende tähendusväljade selgitusest, uurimuse põhiosast ja kokkuvõttest. Põhiosa moodustavad seejuures kolm peatükki, milledes lähtutakse vastavalt 1Ms 1:26.28-st, Iobi raamatust, Uue Testamendi valiktekstidest ja nende hindamisest hüpoteeside A, B ja C alusel. Samuti kuulub põhiosa juurde kokkuvõttev hinnang erinevatele hüpoteesidele ning selle alusel välja pakutud võimalikud suundumused. Selline töö struktuur võimaldab piiblitekstide valikul lähtuda baaskirjakohast. Samuti võimaldab see valitud tekstide põhjal tehtud üldistusi hinnata ükshaaval (kolmest hüpoteesist lähtudes).

Lõputöö eesmärgiks on seega tutvustada inimese eksistentsiaalse identiteedi käsitusvõimalusi Piibli valgel. Seda tehakse kolme hüpoteesi kaudu, neid tutvustades, omavahel võrreldes ja eelistatum välja tuues. Pakun ka välja mõne uurimistööst tuleneva omapoolse järelduse.

1 TÖÖS KASUTATAVAD PÕHILISED MÕISTED JA NENDE TÄHENDUSVÄLJAD.

1.1 Eksistentsiaalne identiteet.

Sõna identiteet tuleneb keskladina sõnadest *identificare* - samastumine ja *identicus* – samane, ühesugune (VL 1981). Seega oleks identiteedi eestikeelseks vasteks eneseteadvus, enesemääratlus (VL 2008). Usulises kontekstis tähendab see usulist enesemääratlust.

Sõna eksistentsiaalne tuleb ladinakeelsest sõnast *existentia* – olemaolu. See tähendab olemasolusse puutuv ja ka eksistentsi seisukohalt oluline (VL 1981).

Seega tähendab eksistentsiaalne identiteet olemasolulist enesemääratlust, usulises tähenduses meie usulist-olemasolulist enesemääratlust.

Inimese eksistentsiaalne identiteet usulises kontekstis seega tähendab, kuidas määratleme enda olemasolu lähtuvalt usust Jumalasse, ilmutusse (piiblist) ja kristlikku usku. Käesolevas uurimuses räägimegi eksistentsiaalsest identiteedist kristliku usu kontekstis.

Süvatähendusliku eksistentsiaalse identiteedi saab inimesele anda vaid tema looja ehk Jumal. Võib öelda, et meie eksistentsiaalses identiteedis väljendub Jumala loodupärane tahe meie suhtes. Seega taandub eksistentsiaalse identiteedi mõistmine inimese loomise põhjuse mõistmisele. Põhjusest tuleneb inimese loomise eesmärk. Inimese loomise põhjuse ja eesmärgi alusel saame enda olemasolu määratleda ehk eksistentsiaalselt identifitseerida.

Teoloogilises kirjanduses väljendit eksistentsiaalne identiteet pole ma kohanud. Kasutan seda käesolevas uurimuses avatud mõistena. Laiemas kontekstis on inimese eksistentsiaalsest identiteedist kirjutatud palju, ehkki teiste nimetuste all. Filosoofiliselt kattub inimese eksistentsiaalne identiteet elu mõtte üldise (kogu inimkonda ja ajalugu puudutava) tähendusega. Seda tähendust saabki Indrek Meose õpiku *Filosoofia põhiprobleemid* järgi anda vaid religioon. Seejuures jääb I. Meos skeptiliseks selle suhtes, kas religioon seda vastust anda suudab (Meos 1988, 226).

Sageli on inimese eksistentsiaalset identiteeti nimetatud lihtsalt inimelu eesmärgiks, lisades sellele küsimused: kes inimene on, kust ta on pärit, mis on tema olemus? Näiteks tegi seda I.

Õunapuu *TriaLogos'e teadussessioonil* (Õunapuu 2007, 3). Tihti kohtame samas kontekstis retoorilisi küsimusi: kust inimene tuleb ja kuhu läheb?

Asjakohane on inimese eksistentsiaalsed identiteeti samastada ka Jumala poolt inimkonnale antud eluülesande ehk kutsumusega, sest ka see tuleneb inimese loomise põhjusest ja eesmärgist.

1.2 Hüpotees

Väljend „hüpotees“ tuleneb kreeka k. sõnast *hypothesis*, tähistades oletust, mis on esitatud mõne nähtuse seletamiseks ja mis nõuab kontrollimist ja tõestamist faktide varal (VL 1981). Hüpoteesiks nimetakse ka tõestamata väidet. Käesolevas uurimuses tähistavad hüpoteesid erinevaid võimalusi inimese eksistentsiaalse identiteedi mõistmisel.

Kui reaalteadustes on hüpoteesidega tegelemise eesmärgiks jõuda välja teadusliku teooriani, siis käesolevas uurimustöös on hüpoteeside eesmärk erinevate võimaluste tutvustamine ning nende võrdlemine Piibli valgel.

1.3 Eksistentsiaalse identiteedi usuline tähendusväli

Inimese identiteediga võime tegeleda lähtuvalt selle bioloogilisest, sotsiaalsest või eksistentsiaalsest aspektist. Bioloogiline identiteet on seotud inimese füüsilise eksistentsiga, mis algab sünni ja lõpeb surmaga. Sotsiaalne identiteet seostub inimese kogukondlike suhetega, samuti kogukonna ja ühiskonna mineviku, oleviku ning ka tulevikuperspektiiviga. Kõige tähendusrikkam on eksistentsiaalne identiteet, ületades niinimetatud eksistentsiaalsetele küsimustele vastates inimsuse piirid. Eriti tähendusrikas on inimese eksistentsiaalne identiteet usulises kontekstis, haarates endasse lisaks materiaalsele maailmale suhte usutava vaimuliku reaalsusega.

Eelnevat arvestades on teoloogiliselt oluline inimese eksistentsiaalse identiteedi võimalikult sügav mõistmine ja reflekteerimine. Tuleb arvestada, et eksistentsiaalse identiteedi lahtimõtestamine annab sügavama tähenduse ja mõistmisvõimaluse ka inimese bioloogilisele, eriti aga sotsiaalsele identiteedile. Seega pürgib inimese eksistentsiaalse identiteedi mõistmine ja sõnastamine inimelu ja isiku/isiksuse võimalikult terviklikule käsitlesele, seda eriti usulises mõttes.

Kaasaegses maailmas on raske rääkida absoluutsest tõest, kuna inimene on jõudnud arusaamisele oma teadmiste ja kogemuste subjektiivsuses, suhtelisuses ja piiratuses (millele juhib tähelepanu ka Uus Testament). Samas pürgib inimene jätkuvalt võimalikult terviklike

teadmiste poole, mis sisaldab ka võimalikult terviklikku inimesekäsitlust. Kokkuvõtvalt peaks terviklik inimesekäsitlust väljenduma inimese eksistentsiaalses identiteedis. Sellest rääkides kasutatakse tavaliselt väljendeid elu mõte, elu või eksistentsi eesmärk, eksistentsi tähendus jne. Vahel ka elu kosmiline mõte või elu teleoloogiline tähendus.

Inimelu eksistentsiaalse identiteediga on erinevate nimetuste all tegelenud mitmed tuntud kahekümnenda sajandi teoloogid. Näiteks pakkus Reinhold Niebuhr, et just kristlus annab inimesele elumõtte. „Niebuhri jaoks muutis ristiusu relevantsus suhteliseks teised ilmavaated, milledest peamine tema ajal oli optimistlik ja ebaadekvaatne vaade inimisikule ja inimühiskonnale“ (Stanley jt 2002, 145).

Samuti seostab tõetsingu elu mõtte leidmisega lootuseteoloogia esindaja Wolfhart Pannenberg, lugedes oma sihiks ristiusule kandva eksistentsiaalse aluse sõnastamise kaasajal. Pannenberg on veendunud, et ideede avalikus jõukatsumises on ratsionaalsus paremaks relvaks kui isiklik pieteet. Saksa teoloog rõhutab, et kristlikul teoloogial peaks olema mõju elu kõigile mõõtmetele (Stanley jt 2002, 184–185). Elu mõtte teema unarusse jätmise seostub Lea Altnurme vihjetes idareligioonide levikuga läänes (Altnurme 2006, 44–47). „Mis on meie eksistentsi kui sellise mõte?“ küsib ka Paul Tillich (Tillich 2009, 103–104).

Inimese eksistentsiaalse identiteedi puhul on mõttekas sellest rääkida kogu inimajalugu silmas pidades. Seda eriti usulises kontekstis, kuna just religioon esitab usulise/eksistentsiaalse kontseptsiooni inimajaloo alguse ja lõpu kohta.

Inimese bioloogiline identiteet algab inimese sünniga ja lõpeb tema surmaga. Inimese eksistentsiaalsest identiteedist rääkides on peamisteks karakteristikuteks inimese loomise põhjus ja eesmärk. Nende vahele jäävat protsessi nimetame inimkonna ajalooks. Ajaloo terviklikku tähendust mõistame eelkõige ajaloo põhjuse ja eesmärgi kaudu. Just seda tähendust väljendabki inimese eksistentsiaalne identiteet.

Inimese loomise põhjus peitub minevikus, loomise eesmärk tulevikus. Tulevikus täituva eesmärgiga tegeleb teoloogias eshatoloogia, moodustades märkimisväärse osa kristlikust süstemaatikast. Inimese loomise põhjusele nii suurt tähelepanu pole pööratud. Samas sisaldab inimese loomise põhjus eesmärgi, olles sisuliselt lahendus põhjusele juhul, kui põhjus sisaldab probleemi. Eesmärgi kaudu põhjuseni jõudmine nii kindel ei ole. Probleemi võib eesmärgist lähtuvalt mõista, inimese rolli selle probleemi lahendamisel on mõista raskem. Seepärast on inimese eksistentsiaalse identiteedi mõistmiseks oluline just inimese loomise põhjuse mõistmine.

Õeldut arvestades pean käesolevas töös eksistentsiaalse identiteedi võimalikest tähendusväljadest silmas just inimese loomise põhjust. Lähtun mõttest, et inimese loomise põhjus annab deduktiivse ja piisavalt tervikliku lähtekohta inimese eksistentsiaalse identiteedi teoloogiliseks käsitlemiseks. See on vajalik vältimaks teema laialivalgumist. Ka leiab inimese loomise põhjus käsitlemist Piiblis. Seega, kuna käesolev uurimus puudutab inimese eksistentsiaalset identiteeti Piibli valgusel, on selle seostamine inimese loomise põhjusega asjakohane.

Inimese eksistentsiaalsele identiteedile ja koos sellega loomise põhjusele tähelepanu pööramiseks annab õigustust ka teoloogia pretensioon uute mõttemustrite loomiseks, mis võivad tähendada ka vanade taasavastamist. Näiteks konstateerib selle vajalikust Ford, viidates mineviku taasavastamisele minevikuga tegelevate tekstide kaudu (Ford 2014, 171–177). Kahtlemata kuuluvad minevikutekstide hulka ka Vana ja Uus Testament.

Huvitavalt läheneb Ford küsimusele, kes teeb teoloogiat? Nimelt pakub ta, et teoloogilise küsimuste esitamisel on initsiatiiv Jumala käes, innustades teolooge oma meelt ja kujutlusvõimet avardama. Ühtlasi esitleb ta teoloogiat kui käsitlemist tähendusest, tõest, ilust ja teotsemisest. Neist esimesed kaks puudutavad kahtlemata ka meie poolt käsitletavat inimese eksistentsiaalset identiteeti (ibid., 227–235).

Mõnevõrra oponenteerib Fordi seisukohale N. Wright, öeldes: „Mina... pooldan tulevikku suunatud hoiakut, mis ei juhi meie tähelepanu mitte sellele, milline maailm ja kirik olid minevikus. See visioon võimaldab meil paremini keskenduda olulisele...“. Wright tõdeb, et „hea teoloogia näitab, kus me asume ja kuhu peame edasi liikuma“, seega ei maini ta minevikku. Samas Wright siiski mõonab, et jumalariik vajab kogudust, kes jumalariiki pidevalt taasmõtestab. Samuti viitab ta „mineviku ja tuleviku dünaamilisele koostoimimisele,“ (Wright 2008, 12–19).

Seega on minevikuga tegelemine põhjendatud. Seda süvitsi tehes jõuame eksistentsiaalse tunnetuse alguspunkti – inimese loomise põhjuse juurde.

1.4 Eksistentsiaalse identiteedi apologetiline tähtsus

Kuna eksistentsiaalne identiteet on seotud üldnimliku küsimusega elu tähendusest ja mõttest, mis omakorda viib välja usuliste väärtuste ja maailmapildini, omab sellega põhjalikum tegelemine kindlasti apologetilist väärtust.

Nagu käesolevas töös juba mainitud, suunab inimese eksistentsiaalsele identiteedile (elu mõttele) religioonist vastust otsima ka filosoofia. Sel põhjusel kaasaegne filosoofia elu mõtte teemaga märkimisväärselt ei tegelegi. Näiteks nendib Esa Saarinen, et elu mõte kuulub nii-öelda elufilosoofiliste küsimuste hulka, olemata akadeemilise filosoofia otsene teema (Saarinen 2007, 67). See ei takista elu mõttel aga omamast olulist kohta teoloogilise teemana, sest küsimuseni elu mõttest võib mingil hetkel jõuda iga inimene.

Et „maailma tähendus peab asuma väljaspool maailma“, nentis religioonifilosoofilise diskussiooni raames ka Ludwig Wittgenstein. Oma päevikus on ta avaldanud järgmised read: „Jumalasse uskuda tähendab mõista küsimust elu mõtte kohta. Uskuda jumalasse tähendab näha, et elul on mõte“ (Vogel 2015, 164).

Maailmavaatelisest mõtestamisest ja mõtte leidmisest on kirjutanud ka religioonipsühholoog Tõnu Lehtsaar. Lehtsaar rõhutab, et „inimese üks vajadusi on soov leida mõte ja tähendus nii iseenda, ühiskonna kui ka elu kohta üldse“. Oma psühholoogiapraktika kaudu on ta mõistnud, et inimeste elujõu kadumise taga on sageli just mõttetuse tunne. Kõrgema taseme mõtte väljenduseks nimetab Lehtsaar elumõtet või ka üldmõtet (global meaning).

Veel märgib Lehtsaar, et „tähendusmaailm on hierarhiline – kui suured ja põhiasjad on paigas, siis madalama taseme tähendust on lihtsam leida. Sisuliselt tähendab see vastust küsimusele, kes ma olen või kes me oleme“. (Lehtsaar 2016, 25).

Seega on inimese eksistentsiaalse identiteediga seotud küsimusi põhjust pidada olulisteks. Võimalusel tuleks neid kasutada usutõde selgitamisel ühiskonnas, näidates seost meie elu mõtte ja usulise ilmavaate vahel. Võiks siinkohal meenutada ka Immanuel Kanti kolme kuulsat küsimust: *mida olen ma suuteline teadma?, mida ma pean tegema?, millele võin ma loota?, mis saavad kokku küsimuses „mis on inimene?“* (Vogel 2015, 65-66). Viimane kokkuvõttev küsimus on praktiliselt küsimus inimese eksistentsiaalsest identiteedist.

Raamatus *Usundimaailma suured küsimused* toovad raamatu autorid T. Jürgenstein ja O. Schihalev ühe suure küsimusena välja elu tähenduse, mis samuti kattub eksistentsiaalse identiteedi mõistega. Nad nimetavad eksistentsiaalseteks usulisi küsimusi, mis puudutavad inimese olemuse alustalasid. Seejuures vihjavad nad, et religioonide pakutud vastustes eksistentsiaalsetele küsimustele on erinevusi, seepärast saame rääkida võimalikest vastustest. (Jürgenstein, Schihalejev 2011, 71–73).

Kahtlemata on vastused inimese eksistentsiaalset identiteeti puudutavatele küsimustele oluline apologetiline argument. Seega on tegu olulise teemaga. Tsiteerides John Rawls'i tohivad

religiooselt motiveeritud inimesed osaleda avalikus diskursuses vaid siis, kui nad suudavad oma ettepanekuid esitada ratsionaalse argumentatsiooni abil (Vogel 2015, 153). Võib ka öelda, et eksistentsiaalse identiteedi kooskõlaline käsitus on oluline kristliku usu tõepretensioonide seisukohalt.

1.5 Hüpoteesid A, B ja C

Käesolevas töös tõstatan inimese eksistentsiaalse identiteedi suhtes kolm hüpoteesi. Kuna eksistentsiaalne identiteet taandub juba vaadeldud põhjustel usulises kontekstis inimese loomise põhjusele ja eesmärgile, kusjuures põhjus determineerib ka sellest tuleneva eesmärgi, väljendavad püstitatud hüpoteesid inimese loomise kolme võimalikku põhjust.

Eeldades, et inimese eksistentsiaalne identiteet ja sellest lähtuvalt ka inimese loomise põhjus on teoloogiliselt olulised, tuleb taotleda nende võimalikult mitmekülgset käsitlemist ning samas konkreetsust. Esitatud kolm hüpoteesi üritavad katta põhilise osa inimese loomise põhjusena pakutud vastuste spektrist. Arvestatud on seejuures nii teoloogide kui nende inimeste arvamustega, kel teoloogiline ettevalmistus puudub.

Kuna ühese vastuse leidmisele inimese loomise põhjusele pole erilist tähelepanu pööratud, esitan käesolevas töös selle kohta üksnes hüpoteesid. Kõiki kolme hüpoteetilist vastust kohtame nii teoloogilises kirjanduses kui praktilistes usulistes refleksioonides. Tasub ka märkida, et mõnel juhul suhtutakse küsimusse inimese loomise põhjusest negatiivselt. Eelkõige puudutab see ateistlikke autoreid. Vahel kohtame eitavat suhtumist antud küsimusse ka usklike poolt.

Kuna nimetatud hüpoteesid kirjanduses ja rahvasuus ringlevad, on põhjust neid täpsemalt selgitada ja võrrelda. Nimetan neid töö ülejäänud osas hüpoteesiks A, hüpoteesiks B ja hüpoteesiks C.

Hüpotees A

Hüpotees A kohaselt on inimene loodud Jumala eneseteostuseks. See tähendab, et inimese loomise põhjuseks on Jumala suveräänne tahe iseennast inimese kaudu mõista, tunnetada, kogeda jne.

Näiteks lähtub taolisest arusaamast tuntud uusaja filosoof ja teoloog G. W. F. Hegel. Oma raamatus *Phenomenology of Mind* näiteks kirjutab ta, et „inimajaloo eri ajastud on etapid, mida Vaim läbib teel eneseleidmisele“. Samuti rääkis ta Jumala jõudmisest eneseteadvusele inimvaimu usulise tegevuse kaudu. Ta ütleb, et „inimsuses pöördub Jumal

tagasi endasse, sest usulises elus, milles inimkond õpib tundma Jumalat, tunnetab Jumal iseennast“. (Stanley jt 2002, 45–49).

Hüpotees A jälgi võime leida ka möödunud sajandi katoliiklikult teoloogilt Karl Rahnerilt. Näiteks on tema teoloogia üks väidetavalt paljuütlevamaid avaldusi, et „kui Jumal tahab olla see, mis ei ole Jumal, sünnib inimene“. See näitab, et Rahneri arvates on Jumala jaoks inimkonna loomise eesmärk Jumala inkarnatsioon (ibid., 366).

Seega näevad nii Hegel kui Rahner inimese loomise põhjusena ja selle kaudu inimese eksistentsiaalse identiteedina võimalust Jumala eneseteostuseks ehk eneseleidmise protsessiks. Samas suunas mõtleb ka mitme kristliku raamatu autor ja XX sajandi teoloog Erich Sauer, omistades inimese jumalasarvasusele eesmärgi „tuua nähtaval kujul esile Jumala seesmised omadused“ (Sauer 1993, 31).

Oma *Loodusfilosoofias* kirjutab Hegel: „Kui Jumal on iseene jaoks piisav ja Ta ei puudu midagi, siis miks Ta vallandab ennast selles, mis selgelt ei ole Temaga võrdne? Jumalik idee on just seesama enese vallandamine, millegi teistsuguse enesest väljalaskmine ja selle uuesti vastuvõtmine...“ (Plant 2000, 39–40).

Hüpoteesile A viitab ka tuntud poola filosoof Leszek Kolakowski uusplatonistliku oletuse kaudu, et „Jumal andis maailmale olemise selleks, et ta saaks ise selle kaudu kasvada, et ta vajab enda loodud ja seejärel endast ära tõugatud olendeid selleks, et jõuda absoluutse täiuslikkuseni“ (Kolakowski 2017, 38–39).

Vahel võib hüpotees A osas kohata ka äärmuslikke arvamusi. Lisaks Jumala eneseteostusele ja inimese kaudu toimuvale Jumala enesearendusele pakutakse inimese loomise põhjusena näiteks ka Jumala uudishimu ja võimalust peletada igavust. Loomulikult ei saa viimaseid pakkumisi lugeda piisavalt tõsiseltvõetavateks.

Usu ja Jumala suhtes sarkastilise pildi maalib inimese loomise põhjusest oma ateistlike vaadete poolest tuntud 20. sajandi inglise filosoof Bertrand Russell. Nimelt pakub ta (Goethe *Fausti* ainekku kasutades) välja, et kuna Jumal oli tüdinenud inglilaulust, soovis Ta end lõbustada enda poolt piinatud olendite kiitusega (Russell 1994, 3–4).

Osvald Tärk kirjutab aga kaalutletult, et „me ei saa vaadata loomisele kui Jumala isiku endaarendamisele“ (Tärk 1995, 73).

Hüpotees B

Eelmisest sagedamini võib nii teoloogias kui ristirahva mõtetes kohata hüpoteesi B. Selle kohaselt taandub inimese loomise põhjus inimese ja Jumala armastussuhtele. See tähendab, et Jumal lõi inimese lähtuvalt olemuslikust vajadusest inimesega oma armastust jagada.

Nii arvab Karl Barth, et ehkki Jumal oleks võinud jätta oma elu ja armastuse ainult iseendale, „ei taha ta olla Jumal ilma meieta /.../ ning loob meid pigem selleks, et jagada meiega ja niisiis meie olemise ja elu ja teoga omaenda võrreldamatut olemist ja elu ja tegu“ (Stanley jt 2002, 105).

Olles tuttavad kristliku kuulutusega, teame, et suur osa kuulutusest kattub hüpotees B seisukohaga Jumala armastusest ning sellest tulenevast inimese jumalasuhtest. Samas on just see arusaam inimese loomise põhjusest saanud palju kriitikat väljapoolt. Eelkõige lähtub kriitika inimkonna niinimetatud kurjuse- ja kannatuseprobleemist, millega tegelevat teoloogia osa tunneme teodiike nimetuse all. Küsimus, millele teodiike vastata püüab, kõlab: kui inimene on loodud armastavaks suhteks Jumalaga, miks on ajalugu siis täis kurjust, valu, hoolimatust, amoraalsust jne.

See on küsimus, mida paljud teoloogid on nimetanud lõpuni lahendamatuks. Kohata võib ka mõtet, et antud probleemi pole Piiblis piisavalt käsitletud. Näiteks arvab nii John R. W. Stott raamatus *Sissejuhatus piibliteadusesse*. Samas suunab Stott käsitlema seda teoloogilist ja ka filosoofilist teemat kogu loodu lunastamise kontekstis (Stott 2000, 11–12).

Hüpotees B alla võib lahterdada ka näiteks keskaja suurkuju Nicolaus Cusanuse vastuse küsimusele, miks Jumalal on loodut vaja? Cusanus pakub välja mõtte, et Jumal lõi maailma, et see oleks talle kuulekas, mõistaks tema headust ja alluks tema käskudele (Kolokowski 2012, 122). Sisuliselt pidas ta siin silmas, et inimese loomise põhjuseks on tema toimiv jumalasuhe.

Hüpoteesi B pooldajaks võib lugeda ka Uku Masingut, kelle poolt „isana kujuteldav Jumal on kosmost luues soovinud endale võrdväärset, vaba tahtega kaaslast...“, (Runnel, Nõmmik 2010, 200–2011)

Hüpotees C

Kolmanda hüpoteesi ehk hüpoteesi C kohaselt on inimese loomise põhjus otseselt seotud Jumala sooviga kõrvaldada vaimulikust maailmast kurjus. Siin on tegu väljaspool inimest ja ka väljaspool Jumalat oleva probleemiga ehk vaimulikus maailmas leiduva kurjusega, mille

kõrvaldamiseks toimivas protsessis inimene osaleb. Et vaimuliku kurjuse teke ehk kuradi langemine toimus enne inimese loomist, on üldiselt usutav tõde, millele viitab ka Piibel (Sauer 1993, 23).

Samuti viitab Sauer võimalusele, et „inimese algseks ülesandeks olevat olnud Jumala teenijana ja kõige loodu valitsejana kõlbelises võitluses saatanaga võita see väliselt taastatud maa tagasi Jumalale“ (ibid., 26). Et see algne ülesanne Jumala poolt muudetud oleks, seda me Piiblist ei leia.

Et inimesel on oma elus kokkupuude vaimuliku kurjusega, ei eita ükski kristlane. Näha vaimuliku kurjuse olemasolus inimese loomise põhjust on aga paljude jaoks küsitav. Siiski esindavad oma väljaütlemistega seda hüpoteesi küllalt paljud teoloogid, ehkki nad sellele võimalusele pigem viitavad kui seda otsesõnu väljendavad. Näiteks vihjavad nii Rudolf Bultmann kui Reinhold Niebuhr, et „ajaloo mõtte võti ei peitu ajaloos endas“ (Stanley jt 2002, 158–159). Kui inimajaloo mõte on aga väljapool ajalugu, saab see olla kas Jumala eneseteostuses (hüpotees A) või kurjuse kõrvaldamises, sõltumata sellest, millise narratiivi kaudu sellele igal konkreetsel juhul vihjatakse. Viitab ju kurjuse kõrvaldamisele ka kogu kristlikku õpetust läbiv lunastuslugu. Seejuures eriti kogu loodu lunastamise mõte.

Hüpoteesi C väljendavad omal moel ka protsessiteoloogid seoses kosmilise võitlusega kurjuse vastu. (ibid., 204) Seejuures nad kahtlevad Jumala kõikvõimsuses, mis ei muuda aga küsimuse teleoloogilist olemust. Kuna protsessiteoloogia käsitab inimest Jumala kaasloojana, võib selleski inimeksistentsi eesmärgina näha niinimetatud uut ja õiglast ehk kurjuseta maailma. Olemise sügavuse ja tõe seotust „demonliku jõuga“ mõõnab samuti Paul Tillich (Tillich 2009, 58).

Wolfhart Pannenbergi järgi peab inimese identiteet põhinema millelgi temast väljapool asuval (Stanley 2002, 276). Et selle identiteedi tähendus võiks olla seotud vaimuliku kurjuse kõrvaldamisega Pannenberg ei väida, ta ei väida aga ka vastupidist. Pannenbergi on süüdistatud determinismis ehk ajaloo ettemääratuse tunnustamises. Sel ettemääratusel peab olema oma ontoloogiline sisu, milleks on keeruline pakkuda midagi muud peale inimajaloo põhjuste, mida väljendavad meie poolt vaadeldavad hüpoteesid.

Võib öelda, et hüpoteesi C väljendas omal moel ka kirikuisa Augustinus, sidudes inimese loomise saatana ja taganenud inglite taevast väljaheitmisega. Nimelt on sel juhul inimese üks rolle taevas kurivaimudest tühjaks jäänud kohtade täitmine (Adams 1995, 122). Kahtlemata on see käsitletav osana vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessist.

Hüpoteesile C oponeerivad ateistid, pidades inimelu nägemist väljaspool inimeset oleva ülesande teenistuses olevana inimväärikust riivavaks. See tähendaks nende arvates inimese käsitlemist elutu asjana. Näiteks võrdles ateistlik eksistentsialist Jean-Paul Sartre inimest talle Jumala poolt antud ülesande kontekstis tooli või paberinoaga (Meos 2002, 95).

Laiemale lugejaskonnale mõeldud raamatutes on ateistid läinud ses osas vahel äärmusesse, võrreldes inimesele Looja poolt antud ülesannet emotsionaalse efekti saavutamiseks näiteks solgitoruga, millel samuti oma kindel ülesanne. Jumala poolt antud eluülesande kontekstis inimest solgitoruga võrdlemist võib kohata erinevates üllitistes ja arvatavalt pärineb see võrdlus mõnelt ateismi klassikult. Sestap toob selle võrdluse ära ka Indrek Meos oma *Filosoofia põhiprobleemides* (Meos 1988, 226).

Kui Immanuel Kant nimetas maailma lavaks, kus toimub kõlbelisi väärtusi esiletoov näitemäng (Stanley 2002, 37), siis hüpotees C järgi on selle „näitemängu“ eesmärgiks kurjuse kõrvaldamine usulises tähenduses. See tähendab, et meie olemasolu põhjuse on väljapool inimest. Samuti on see hüpotees A puhul, ehkki teistel asjaoludel. Hüpotees B lähtub inimese jumalasuhtest ja on ses mõttes inimesekeskne.

2 INIMESE EKSISTENTSIAALNE IDENTITEET 1Ms 1:26, 28 VALGEL

Inimese eksistentsiaalne identiteet väljendab Jumala tahet inimese suhtes. Sestap on inimese loomise põhjus kogu Piiblit läbiv teema. Piiblis väljendatud Jumala tahet jälgides saame inimese loomise põhjuseni jõuda kas induktiivselt või deduktiivselt. Induktiivne lähenemine tähendab kõigi Piiblis olevate Jumala tahet puudutavate kirjakohtade ja mõttekäikude analüüsi ning nende alusel jõudmist inimese loomise võimaliku põhjuseni. Deduktiivne lähenemine keskendub kirjakohtadele, mis otseselt inimese loomise põhjusest räägivad. Käesolevas uurimistöös keskendume deduktiivsele lähenemisele.

Inimese loomise põhjuse kohta on loogiline otsida pühakirja selgitusi kõigepealt loomisloost, see tähendab Genesisi esimestest peatükkidest. Eelkõige räägib inimese loomise põhjusest 1Ms 1:26. Sellele sekundeerib 1Ms 1:28, kus inimese loomise põhjust peaaegu sõna-sõnalt korratakse, samas siiski teatud nüansse lisades.

Tegu on kirjakohtadega Vanas Testamendis, millele sageli viidatakse. Ka sisaldab 1Ms 1:26,28 võimalusi näha selles kinnitust kõigile inimese eksistentsiaalse identiteedi hüpoteesidele (A, B ja C). Sellest lähtuvalt kasutame 1Ms 1:26, 28 baaskirjakohana kogu käesolevas uurimuses, jättes kõrvale võimaluse, nagu võiks Piibli esimene peatükk oma „arhailiste ja poolmütoloogiliste rudimentide“ tõttu osutada teoloogiliselt mittesiduvaks (Rad 1995, 32).

2.1 1Ms 1:26 eksegeetiline vaatlus

Käesolevas töös kasutan 1997 a ilmunud piiblitõlget. 1Ms 1:26 – Ja Jumal ütles: „Tehkem inimesed oma näo järgi, meie sarnaseks, et nad valitseksid kalade üle meres, lindude üle taeva all, loomade üle ja kogu maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maa peal roomavad!“

Antud salmis räägitakse esmakordselt ja otseselt inimese loomise põhjusest. Seega on selle põhjalikum eksegeetiline vaatlus asjakohane.

Minu tähelepanekul on tegu salmiga, millele eksistentsiaalses kontekstis väga sageli kasutatakse. Peaasjalikult viidatakse salmi alguses olevale inimese loomisele „Jumala näo järgi“. Salmi teisele poolele viidatakse oluliselt vähem või ei tehta seda peaaegu üldse.

Pean tunnistama, et oma usuelu algaastatel kasutasin 1Ms 1:26 mõtet inimese loomisest Jumala näo järele, märkamata salmi terviklikku sisu. Jäi märkamata, et inimese loomine Jumala näo järele oli üksnes eeldus, et täita Jumala poolt inimesele algselt antud ülesannet „valitseda kalade üle meres, lindude üle taeva all, loomade üle ja kogu maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maa peal roomavad.“ Salmi teisele poolele hakkasin tähelepanu pöörama seoses inimese eksistentsiaalse identiteedi ehk elu mõtte teemaga. Pakun, et vaadeldava salmi teine pool jääb ka teistel lugejatel vajaliku tähelepanuta seetõttu, et meie piibliuurimise motiiv ei ole niivõrd eksistentsiaalsetele küsimustele vastuse leidmine, kui oma usulisele praktikale ja enesetunnetusele piibelliku tagapõhja otsimine.

Mõningase erandi moodustab siin Ludwig Köhler, kes oma *Vana Testamendi sissejuhatuses* inimese jumalanäolisust üksnes inimesele antud valitsemiskäsu kontekstis käsitleb, sellele eraldi väärtust omistamata (Köhler 1995, 104).

Üldjuhul on arutlused küsimuse üle, mida tähendab inimese loomine Jumala näo järele, sagedased. Erinevaid versioone võib ses osas kohata nii tavavestlustes kui teoloogias. Triviaalne võimalus on, et Jumala näo järgi loomine tähendab inimese ja Jumala välist sarnasust. Teoloogias on selline käsitlus ilmselt välistatud. Mõte inimese loomisest Jumala näo järele on tuntud ka mittekristlastele ja sellele viidatakse intellektuaalsetes arutlustes.

Võib tunduda, et inimese Jumala näo järgi loomise mõtet kohtab Piiblis suhteliselt palju. Samuti inimese Jumala sarnaseks loomise mõtet, mida võib pidada kattuvaks Jumala näo järgi loomisega. Käesolev uurimistöö seda muljet ei kinnitanud.

1Ms 1:26 puhul on tegu iseennast selgelt piiritleva tervikuga. See on konkreetne Jumala ütlus, mis väljendab inimese loomise plaani. Vaadeldavas salmis mainitakse inimest Piiblis esimest korda. Eelneb sellele taeva ja maa loomine ning sellest lähtuvad arengud, seejärel taime- ja loomariigi loomine. 26 salmile järgnev salm (salm 27) on küll 26 salmiga tihedalt seotud, kuid üksnes kommenteerib inimese loomist Jumala näo järele „meheks ja naiseks“. Küll on tegu järjekordse Jumala ütlega salmis 28, mis suurel määral kordab salmis 26 öeldut. Nüüd on tegu Jumala esimese käsuga vastloodud inimesele.

Kui vaadelda 1Ms 1:26 tõlkevariante eesti keelde, siis erinevusi ei kohta. Näiteks 1968 ja 1997 aasta tõlked kattuvad sõnasõnaliselt. 1905 a tõlkevariant erineb üksnes vana keelepruugi poolest.

Konteksti osas väärib tähelepanu väljendite „Jumala näo järgi“, „meie sarnaseks“ ja „valitsemine“ kasutamist kogu Piibli ulatuses. Samuti kirjatekstid, kus leidub käsitletud salmiga

sarnane kolmik – taevas, meri, maa. Samuti ka episoodid, kus räägitakse tähenduslikult kaladest, lindudest, loomadest ja roomajatest. Vahel ka ainult kaladest, lindudest ja loomadest, näiteks 1Ms 1:28, kus roomajad on välja jäetud.

Kuigivõrd erineb tavapärasest eestikeelsest tõlkest nn uue maailma Piibli tõlge. Seal kasutatakse näiteks 1Ms 1:26 „Jumala näo“ asemel „Jumala sarnane“. Tavapärase „Jumala sarnane“ asemel aga „Jumala moodi“. Seega on jäetud ära lisaküsimusi tekitav „Jumala nägu“. „Roomajate“ asemel on „maadligi roomavad loomad“ ja „loomade“ asemel „koduloomad“.

Mis puudutab uuritava salmi olulisemate sõnade ja väljendite kasutamist kogu Piiblis, siis inimese jumalanäolisust ja jumalasarnasusest räägitakse vastupidiselt ootustele suhteliselt vähe ja mitte alati positiivses tähenduses. Inimese loodupärast jumalanäolisust väljendavad neli kirjakohta Vanas Testamendis ja üks kirjakoht Uues Testamendis. Lisaks sellele üks kirjakoht Uues Testamendis, kus kasutatakse väljendit „Poja näo järele“.

Palju rohkem pole Piiblis viiteid ka inimese jumalasarnasusele. Lisaks 1Ms esimesele peatükile kasutab seda väljendit sama raamatu kolmandas peatükis madu, lubades inimesele Jumala sarnaseks saamist. Kaks korda räägitakse jumalasarnasusest Hesekieli raamatus (Hs 28:2 ja 6), seda tehakse aga taunivas vormis – Jumal taunib, et inimene end jumalasarnaseks peab. 1Ms 3:22 ütleb Jumal, et inimene „on saanud üheks meie hulgast, tundes head ja kurja“. Kas see on vihje jumalasarnasusele, jääb küsitavaks. Tugevad ja positiivsed viited inimese jumalasarnasusele leiame Uuest Testamendist Fl 3:21 ja Jk 3:9.

Seega võib öelda, et mõte inimese jumalanäolisest ja jumalasarnasusest on suhteliselt marginaalne ning mitte alati üheselt positiivse tähendusega. Märkimist väärrib, et kui Jumal enne inimese loomist nimetab teda jumalanäoliseks, siis inimesele endale Jumal seda ei ütle. Nii ei esine viidet jumalanäolisusele 1Ms 1:28, kus korratakse inimesele antud ülesannet, nüüd juba käsuvormis.

Olulise tähendusega on 1Ms 1:26 teises pooles olev verb „valitsema“. See on seotud Jumala poolt inimesele antud ülesandega ja viitab vahetult inimese loomise eesmärgile. Piiblis tervikuna saame eristada inimese valitsemist teise inimese üle ja valitsemist vaimulikus tähenduses. Kokku leidub „valitsemist“ nii tegu- kui nimisõnana Piibli eestikeelses tõlkes üle saja korra.

2.1.1 1Ms 1:26 struktuur ja analüüs

1Ms 1:26 koosneb ühest kolmeosalisest liitlausest. Esimene osa, „Jumal ütles“, annab teada, et järgnev on Jumala poolt otseselt öeldud sõnum. Teine osa kirjeldab loodavat inimest ja kolmas inimesele antavat ülesannet. Nimetatud ülesanne on vaadeldav inimese loomise põhjusena, sellele eelnev ütlus inimese jumalanäolisuse kohta aga eeldusena inimesele antud ülesande täitmiseks.

Teksti kõrgpunktideks on kõigepealt „Jumal ütles“, mis näitab, et järgnev on otsese Jumala kõne, mitte kommentaar Jumala tegevusele (ütlusele). Teiseks kõrgpunktiks on inimesele antud käsk valitseda. Sellele eelnev inimese jumalanäolisuse mainimine on seega vaid eeldus inimese valitsejarollile kalade, lindude, loomade, roomajate ja kogu maa üle.

Vaadeldava salmi kolmes osas esineb kokku kolm verbi, igas lauseosas üks verb. Esimene ja teine verb on seotud Jumalaga – „ütles“ ja „tehkem“, kolmas verb inimesega – „valitseks“. Süntaktiliselt on salm küllaltki lihtne ja üheselt mõistetav.

Toimimistasandi mõttes väljendab 1Ms 1:26 Jumala ütlust inimese suhtes enne inimese loomist. Küsimusi tekitab verb „tehkem“, kuna see viitab mitmele tegijale, mitte vaid Ainujumalale. Küsida võib ka, kellele Jumal seda ütles ja miks? Eelnevates salmides me ei näe, et midagi luues oleks Jumal eelnevalt loomist ja selle põhjust/eesmärki kommenteerinud.

Semantiliselt sisaldab vaadeldav tekst mitmeid küsimusi. Eelkõige, mida mõista inimese jumalanäolisuse ja jumalasarnasuse all, samuti loodu valitsemise all? Samuti, kas inimese poolt valitsevate kalade, lindude, loomade ja roomajate all tuleb mõista konkreetseid bioloogilisi eluvorme või omavad need pigem vaimulikku-sümbolistlikku tähendust?

Signaaliks, mida vaadeldav tekst annab, on tõsiasi, et siin räägitakse algselt ja põhjuslikult inimese loomisest. Öeldule lisab kaalu, et Jumal teeb seda enne inimese loomist. Samuti lisab kaalu see, et pärast loomist Jumal inimesele omistatud ülesande talle kohe teatavaks teeb (1Ms 1:28).

Kuna käesolevas uurimuses on peatähelepanu inimese eksistentsiaalsest identiteedist lähtuvalt tema loomise põhjusel ja eesmärgil, siis tegeleme põhjalikumalt 1Ms 1:26 teise poolega, kus sellest põhjusest/eesmärgist juttu on.

„Tehkem inimesed... et nad valitseksid kalade üle meres, lindude üle taeval, loomade üle ja kogu maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maapeal roomavad.“

Kuna heebrea keeles on lause tähtsaim osa tegusõna, tuleb sellega arvestada ka antud tekstis. Sõna „valitsema“ heebrea keeles „kabaš“ tähistab maha surumist, agressiivset enesele allutamist. Kuna s 26 räägitakse maa valitsemisest, s 28 antakse aga käsk maa alistada, tuleb vaadata valitsemist samatähenduslikult alistamisega. Sõna „alistama“ heebrea keeles „rada“ on samuti agressiivse tähendusvarjundiga, tähendades millegi sõtkumist või millegi trampimist. Seega tuleb uuritavas tekstis olevat verbi „valitsema“ mõista kui millegi kategoorilist ja agressiivset allutamist.

Verbiga on seotud valitsemise objektid – kalad, linnud, loomad ja roomajad. Samuti kohad, kus valitsemise objektid asuvad – meri, taeval ja maa. Seega peitub inimese loomise põhjus väljaspool inimest ja ka väljaspool Jumalat – selleks on vajadus valitseda (ja allutada) mainitud objekte.

Seega annab 1Ms 1:26 annab teada, miks inimene luuakse. Inimese loomise põhjuse ja eesmärgi kinnituseks esitletakse seda esimese asjana inimesele kui jumalapoolset nõuet. Võib öelda, et siit laieneb antud nõue edasi kogu inimkonnale, olles keskne osa niinimetatud adamiitlikust lepingust.

Kuna s 26 on Jumala ütlus enne inimese loomist, ei saa öelda, et tegu oleks inimesele antud toimimisjuhise. Küll on toimimisjuhise tegemist salmis 28.

Võib seega öelda, et 1Ms 1:26 on kogu Piibli ulatus tähelepanuväärne ja olulise sisulise tähtsusega. Eksistentsiaalses kontekstis ehk isegi üks tähtsamaid kogu Piiblis, andes edasi inimese loomise eesmärgi – valitseda kalu, linde, loomi ja roomajaid. Mida selle all vaimulikult mõista, seda tekst ei ütle. Suuresti peitub selle mõistmise võti verbides „valitsema“ ja „alistama“.

2.1.2 1Ms 1:26 üldine rõhuasetus

Esimene teoloogiline küsimus 1Ms 1:26 kohta võiks olla Jumala ütte üldine mõte. Kas on inimese loomine jumalanäoliseks selle ütte peamõte, millele järgnev valitsemismõte on omab üksnes illustratiivset tähendust. Või vastupidi – inimese jumalanäolisus on üksnes eeldus Jumala poolt määratud valitsemisülesande täitmisele?

Antud salmi ülesehituse alusel tuleks eelistada teist võimalust. Seda kinnitab ka asjaolu, et pöördudes Aadama poole pärast inimese loomist (s 28), jumalanäolisust enam ei mainita. Küll

on selles pöördumises kesksel kohal valitsusülesanne. Nagu märgitud, kohtame mõtet inimese jumalanäolisust ja jumalasarnasust Piiblis suhteliselt harva ja vahel ka negatiivses tähenduses. Vahel ka lihtsalt käibefraasina, näiteks Jk 3:9. Seega puudub piibellik põhjus näha 1Ms 1:26 kulminatsiooni inimese jumalanäolisuses.

Vaadeldava salmi puhul tõdeb ka Gerhard von Rad, et raskuspunkt pole mitte inimesele antud annil (jumalanäolisusel), vaid inimesele püstitatud ülesandel (Rad 1995, 41). Samas võib tõdeda, et nii teoloogide poolt kirjutatud Genesisi kommentaarides kui ka praktilistes usuteemalistes refleksioonides saab inimese jumalanäolisus kümneid kordi suuremat tähelepanu kui inimesele püstitatud ülesanne. Jääb mulje, et 1Ms 1:26 inimesele antud ülesannet ei märgatagi, kuna kogu tähelepanu ja huvi on suunatud tema jumalanäolisusele. Ka G. von Rad, kes küll oma raamatus *Genesisie algulood* möönab, et pühakirja tekst jumalanäolisusest palju vähem kõneleb kui inimese antud ülesandest, pühendab nimetatud teoses inimesele antud ülesandele vaid mõned laused, jumalanäolisusele aga paar lehekülge (ibid., 39–42). Sama tendents on iseloomulik valdavale osale Genesisi kommenteerijatest. Leidub ka 1Ms 1:26 kohta käivad kommentaare, kus inimesele antud ülesanne kui midagi ebaolulist üldse vaatluse alt välja jäetakse.

Et inimesele antud ülesandele väärilist tähelepanu ei osutata, tuleneb ilmselt sellest, et esmasel vaatlusel näib sellel puuduvat nii usuline kui sotsiaalne sisu (tegu on loomariigi üle valitsemisega).

2.1.3 Inimesele antud ülesanne

1Ms 1:26 ja 28 määratud ülesanne oli valitseda loodu üle. Mainitakse kalu, linde, loomi ja roomajaid. Kuna tegu on inimese jaoks olulise Jumala üttega, tuleb selle mõistmisse suhtuda tõsiselt.

Kelle üle valitsemisest võib siin olla jutt, pidades silmas, et „valitsemise“ puhul pole tegu pealiskaudse suhtlemisega, vaid aktiivse ja agressiivse tegevusega (tulenevalt vastavatest heebrea keelsetest verbidest *kabaš* ja *rada*)?

Raamatus *Kuidas maailm alguse sai* kirjutab Helmut Thielicke seoses antud tekstiga, et „oleks vale näha inimest looduse üle valitsemas“ (Thielicke 1993, 32). Samas ei paku ta välja, kelle üle valitsemisest võiks olla jutt, taandades küsimuse pigem inimese teadlikuseks looduse suhtes, mis arvestades vastavate verbide agressiivset iseloomu on kaheldav.

Peeter Roosimaa raamatust *Johannese ilmutus* leiame mõtte, et „paradiisiaega ei kuulunud inimeste valitsemine inimeste üle“ (Roosimaa 2017, 152). Uuest Testamendist leiame küll enesevalitsemise mõtte, et 1Ms 1:26, 28 aga otseselt sellele võiksid vihjata, on ebatõenäoline. Kaudselt võib sellega siiski arvestada, pidades silmas kurjuse üle valitsemisest oma südames. Seda mõtet kohtame tegelikult juba ka Genesisi algulugudes, kui Jumal käseb Kainil teda luurava patu üle valitseda 1Ms 4:7 (eestikeelses tõlkes). Tegu oleks sel juhul piltlikult „inimeses oleva looma“ valitsemisega.

Kui tegu pole loomariigi ega ka inimese üle valitsemisega, tuleb järelikult leida muu tõlgendusvõimalus. H. Thielicke näiteks pakub siinkohal välja kosmose üle valitsemise mõtte (ibid., 33–34). Kahjuks ei lisandu ta mõttele vaimulikku dimensiooni.

Usulises mõttes palju sügavamalt läheneb küsimusele Osvald Tärk, viidates oma raamatus *Jumal* kogu loodu alistamisele. Samas leiame mõtte kurjusest ja saatanast, kes on seotud Jumala poolt püstitatud eesmärgiga (Tärk 1995, 93-95). Sellest lähtuvalt jõuame mõtteni, et inimesele antud valitsemiskäsk võib puudutada inglite maailma. Eriti silmas pidades, et patt ja kurjus said alguse inglite langemisest.

Juhul kui 1Ms 1:26 ja 28 inimesele antud valitsemisülesanne puudutab inimesest kõrgemat inglite piirkonda, peab leiduma põhjus, miks neist räägitakse sümboliseerivalt kui loomariigi esindajatest.

Esimese põhjusena võib pakkuda mõtet, et inimesele antud valitsuskäsk ei puuduta kõiki inglaid. Tegu saab olla teatud osa inglite üle valitsemisega teatud kindlas kontekstis ja kindla eesmärgiga. Nagu sellele kaudselt viitas O. Tärk, võib selleks kontekstiks olla inglite langemine ehk kurjuse teke.

Teine põhjus inglite asemel loomadest rääkimiseks võib olla, et Genesisi kirjutamise ajal puudus inimestel selge arusaam inglitest ja vaimulikust maailmast. Seega oli ähmane ka nende arusaam Jumala plaani tegelikust tähendusest, nii nagu ta on kindlasti ähmane ka meil. Sellisele mõttele annab alust 1Ms 9:1–6, kus Jumal taas inimese jumalanäolisusele vihjab. Siin räägib Jumal kaladest, lindudest ja loomadest kui inimesele antud toidust, mitte enam nende agressiivsest alistamisest ja valitsemist, nagu 1Ms 1:26 ja 28. On loogiline mõelda, et kui 1Ms esimeses peatükis sisaldub seoses loomariigiga vaimulik mõte, ehkki Aadam seda tõenäoliselt ei mõista, siis 9-ndas peatükis pole tegu enam vaimuliku, vaid elukondliku tähendusega.

Kolmandale põhjusele, miks 1Ms 1:26 räägitakse loomariigist, mõeldes sellega tegelikult inglaid, toob välja reverend Derek Kidner. Viidates Hb 2:6 ja 1Kr 6:3 vihjab ta piibli mõttele,

et inimese valitsemine inglite üle saab toimuma alles tulevikus (Kidner 1967, 52). Seega oleks inglite nimetamine loomisloos olnud ennatlik ja seda saigi teha üksnes kaudselt (sümboolselt).

Ühtlasi viitab Kidner 1Ms 1:28 mainitud inimese õnnistamisele Jumala poolt, mis tähendab mitte üksnes Jumala soosingut, vaid ka inimesele antud funktsiooni (ibid., 52)

2.1.4 „Valitsemine“ 1Ms 1:26 ja 28

Väljendeid „valitsemine“ ja „valitsus“ kohtame Piiblis üsna sageli. Kahtlemata tuleb siin eristada nende sõnade kasutamist vaimulikus ja poliitilises tähenduses. Eristada on seda võimalik heebreakeelse algteksti alusel.

Salmides 26 ja 28 leiduvat heebrea verbi „rada“ kohtame Vanas Testamendis kokku 27 korral. Valdavalt on tegu vägivaldse valitsemisega, mis eestikeelsesse Piiblis on tõlgitud kui valitsemine vägivaldaga (3Ms 25:43, 25:46 ja 25:53), vihamehe valitsemine (3Ms 26:17), hävitav valitsemine (4Ms 24:19), jalataldade alla paiskav valitsemine (1Kn 5:17), valitsus surmavallas oliivate üle (Ps 49:15), vaenlaste keskel valitsemine (Ps 110:2), valitsus rõhujate üle (Js 14:2), valitsemine vihas (Js 14:6) jne.

Heebrea verbi „kabaš“ leidub Vanas Testamendis 14 korda, enamikul juhtudel seoses vaenlase alistamisega sõjas (4Ms 32:22 ja 29; Jo 18:1; 2Sm 8:11; 1Aj 28:18). Ne 5:5 on antud verb kaks korda tõlgitud eesti keelde kui orjastamine. Ühel juhul ka kui ära naermine ehk vägistamine (Ester 7:8).

Seega on Jumala poolt inimesele antud käsk valitseda oma olemuselt vägivaldselt allutav. Järgnevalt vaatleme selle valgel hüpoteesides A, B ja C esitatud võimalusi.

Hüpotees A

Hüpotees A kohaselt oli inimese loomise põhjuseks Jumala eneseteostus või ka vaatamängulisus. Mõte, et Jumal võiks end teostada inimese vägivaldse enesekehtestamise kaudu loomariigi üle, ei tundu loogiline. Piibel tervikuna esitleb Jumalat kui õiglast ja armastavat Loojat, mitte kui türanni, kes vajab enda teostamiseks mistahes vägivalda. Samuti, et teda köidaks vägivaldse allutamise kõrvalt jälgimine ajaviitena. Ka ei leia me Piiblist, et jumalanäoliseks loodud inimese eneseteostus või ajaviide võiks olla vägivaldne valitsemine loodu üle.

Hüpotees B

Hüpotees B käsitleb inimese loomise põhjusena inimese ja Jumala suhet, mille lähteks on Jumala armastus inimese vastu. Teatavasti kirjeldab Piibel armastavat Jumalat ja sellest armastusest saab osa ka inimene. Selle tõenduseks võiks tsiteerida kümneid piiblisalme. Raske on sellel leida aga seost inimese vägivaldse loomariigi allutamise ja isegi juhul, kui viimaste all näha sümbolistlikult inglite maailma. Lisaks jumalanäolisusele ei maini 1Ms 1:26 ja 28 Jumalat kordagi, ega ka seda, et inimese loodupäraseks ülesandeks oleks tema jumalasuhe.

Hüpotees C

Hüpotees C kohaselt on inimese loomise põhjuseks osalemine vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessis. Et millegi kõrvaldamine sisaldab vägivaldset allutamist, on võimalik. See seletaks, miks kasutab Jumala inimesele antud esimeses käsus verbe *rada* ja *kabaš*. Kaheldavaks teeb hüpoteesi C tõik, et valitsemise ja allutamise objektidena mainitakse siiski kalasid, linde ja loomi. Nagu Jumalast, nii ka inglitest (oma nime all) vaadeldavates salmides juttu pole.

2.1.5 Loomade võimalik tähendus 1Ms 1:26 ja 28

Uuritavas tekstis on inimesele antud ülesanne seotud valitsemisega kalade, lindude, loomade ja roomajate üle valitsemisega, millele lisandub valitsemine kogu maa üle (s 26) ehk maa alistamine (s 28). Seda on võimalik mõista kas otseselt või kujundlikult. Esimesel juhul oleks tegu meie planeedil elutseva faunaga, teisel juhul millegi muuga.

Mõte, et inimene on loodud valitsema faunat, on võimalik seostada mõttega, et inimene faunat oma tarbeks kasutab. Esimese asjana vihjab Piibel seejuures loomade ohverdamisele, seoses Aabeli toodud ohvrile „lammaste esimesest soost ja nende rasvast“ (1Ms 4:4). Samuti seoses Noale antud loaga kasutada toiduks „kõike mis liigub ja elab“ (1Ms 9:3). Kaudselt võib oletada, et kui Aabel oli lambakarjane (1Ms 4:2), siis küllap tarvitas ta liha toiduks juba varem.

Teine võimalus on, et loomariigi esindajad sümboliseerivad uuritavates salmides midagi muud. Sellest lähtuvalt on asjakohane pöörata tähelepanu teistele Vana Testamendi kirjakohtadele, kus rohkem või vähem üldistatud kujul loomariik mainimist leiab. Seejuures on võimalusi, et loomariik sümboliseeriks midagi muud peale inglite, vähe. Kasutatakse küll inimese võrdlemist loomadega, need võrdlused pole aga sümbolistlikud, olles kasutatud üksnes antud kontekstis ja selgelt võrdlusena (mitte allegooria või sümbolina).

Esimene vihje loomariigile leidub juba 1Ms kolmandas peatükis, kus räägitakse maost, kes oli kavalam „kõigist loomadest“ väljal (1Ms 3:1). Tegu on küll vanema loomispärimusega kui seda on 1Ms esimene peatükk, kuna meie vaatluse all on aga kogu Vana Testament, ei muuda see asja.

Kui mainitud madu sümboliseerib vaimolendit, on põhjust sama arvata ka „kõigi loomade“ kohta. Mao puhul lähevad eri autorite arvamused lahku. Näiteks arvab Rad, et 1Ms 3:15 ei sisalda viidet Kristusele, nii nagu seda arvas varakirik. Seega puudub põhjus näha maos saatanat. Pigem on madu sümbol inimlikust kurjusest. (Rad 1995, 64). Seega „rõhub mao pea“ iga inimene ise ja pole põhjust otsida mao (ja teiste loomade) sümbolistlikku seotust inglite maailmaga.

John Appleby (Appleby 1988, 46) seostab 1Ms 3:15 sisalduva „naise seemne“ Kristusega ja mao sellest tulenevalt saatanaga. Saatan on teatavasti vaimuliku maailma isik, traditsiooniliselt peetud ka langenud peaingliks (Atkinson 1990, 98).

Teatud sümbolistlikku seost loomade ja inglite vahel võime näha ka Moosese käsuseaduses leiduvas loomade jagamises puhasteks ja ebapuhasteks. Piibli esimeses peatükis näeme, kuidas Jumal loomariiki pärast loomist õnnistas (1Ms 1:22) ning loomise lõpul teatas, et kõik „on väga hea“ (1Ms 1:31). Ometi osutuvad osa loodud loomadest hiljem ebapuhasteks ning üks võimalusi on seda seostada võrdlusega inglite jagunemisest mittelangenuteks ja langenuteks (kellele vastavad puhtad ja ebapuhtad loomad).

Omapärase seose võib leida Iobi raamatust, kus Jumal raamatu lõpuosas selgitab Iobile selle kannatuse põhjusi, tuues näiteid loomariigist. Iobi raamatu alguses näeme, et kannatuste põhjustajaks oli saatan. Kui Jumal Iobile saatana asemel aga enda loodud loomade imelisusest räägib, võib siingi näha seost loomariigi ja inglite maailma vahel, kuhu saatan kuulub. Seda seost tuleks oluliseks pidada ka seepärast, et sageli käsitatakse Iobit inimkonna prototüübina ja seega väljendab just Iobi isik omal moel inimkonna eksistentsiaalset identiteeti.

Näited loomadest leiame ka psalmidest. Nii räägitakse Ps 8 loomadest, taeva lindudest ja mere kaladest, kes kõik on pandud inimesepoja jalgade alla (Ps 8:5–9). Kuna antud tekstis on selge vihje Kristusele kui inimesepojale ning Uus Testament esitab tema jalge alla alistatuna ingellikku maailma (näiteks 1Pt 3:22), leidub selleski paralleelis võimalus käsitada kogu loomariiki ehk kalasid-loomi-linde sümbolina inglitest (kaasa arvatud langenud inglid).

Viiteid loomadele leiame ka niinimetatud kannatuspsalmidest, mis viitavad prohvetlikult Jeesuse kannatustele. Nii räägitakse Ps 22 ründavatest koertest, lõvist, metshärjast, Baasani

sõnnist, härjavärsist. Et rünnatavaks on Jeesus, sellele viitab eriliselt s 19, kus mainitakse meile evangeeliumist tuttavat rõivaste jagamist ja kuue peale liisuheitmist (Mt 27:35).

Psalms 58 mainitakse samas kontekstis lõvi, ussi, kurti rästikut ja tigu.

Jeesuse kannatuste puhul ei toimunud mingit füüsilist kokkupuudet loomadega. See toimus üksnes inimestega ja „selle maailma vürstiga“ ehk saatanaga. Seega leidub ka kannatuspsalmides põhjus samastada loomakujundeid ingellige kreatuuridega.

Hüpotees A

Jumala eneseteostamissoovi teostumist inimese valitsemise kaudu loomariigi üle kirjanduses ei kohta ning sellele on raske leida ka loogilist põhjendust. Jumala eneseteostust seostatakse ikka üksnes inimesega.

Hüpotees B

Raske on seostada ka inimese valitsemist loomade üle Jumala ja inimese armastussuhtega. Teatud juhtudel Piibel küll kasutab loomakujundeid inimeste kohta. Näiteks keeld visata pärleid sigade ette, kus sigade all mõeldakse piiratud arusaamisega tänamatuid inimesi (Mt 7:6). Pole aga tõenäoline, et taolisi marginaalseid näiteid saaks üldistada inimese loomise põhjuseks. Leidub ka positiivseid võrdlusi, kus Jumala ja inimese suhet võrreldakse suhetega loomariigis (näiteks Mt 23:37 pilt kanast ja ta pesakonnast), siingi on aga tegu marginaaliga, mida ei saa laiendada hüpotees B tervikmõtteks.

Raske oleks antud kontekstis näha loomi ka inimese prototüübina, kus inimene oleks Jumala „lemmikloom“, nii nagu valib oma lemmikloomi inimene.

Hüpotees C

Kui hüpotees C järgi on inimese loomise põhjuseks osalemine vaimuliku maailma kurjuse kõrvaldamise protsessis ja nimetatud kurjus puudutab ingleid, on inimesele antud käsk valitseda ja alistada loomi arusaadav juhul, kui loomad antud kontekstis tõepoolest ingleid sümboliseerivad. Kui me loomadele nimetatud sümbolistlikku tähendust ei omista, on nende tähendus 1Ms 1:26 ja 28 üksnes bioloogiline. Inimese valitsemine nende üle väljendab inimese juhtpositsiooni teiste loodute üle nähtavas maailmas ja vaimulikku tähendust selles ei sisaldu.

2.1.6 Mere, taeva ja maa tähendus 1Ms 1:26 ja 28.

Kui 1Ms 1:26 ja 28 väljendab inimese valitsemist kalade üle meres, lindude üle taeva all ja loomade üle meres, on valitsemise objekte võimalik mõista ambivalentset. On võimalik mõista neis salmides nimetatud kalu, linde ja loomi illustratsioonina merele, taevale ja maale. Samuti on võimalik näha meres, taevas ja maas vaid keskkonda, kus kalad, linnud ja loomad toimetavad. Kolmas võimalus on, et olulist sümbolistlikku tähendust omavad nii kalad-linnud-loomad kui meri-taevas-maa.

Kolmikut meri-taevas-maa kohtame Piiblis korduvalt. Et 1Ms 1:26 ja 28 mainitakse taeva asemel taevaalust, ei muuda mõtet, kuna näiteks sama kolmiku puhul mainitakse Noa loos taevast (1Ms 9:2 – „taeva linnud“).

Veel rohkem kohtame Piiblis sõnapaari taevas ja maa, millede puhul tuleb silmas pidada nende sõnade erinevat semantikat ning suuri tähendusvälju. Vahel lisandub antud sõnapaarile „meri“ mõnes lähedases salmis. Näiteks 1Ms 1:2, kus pärast taeva ja maa loomist (1Ms 1:1) leiame Jumala Vaimu hõljumas vete (mere) kohal. Kust meri sinna sai, on omaette küsimus, igal juhul 1Ms esimese ja teise salmi puhul on võimalik rääkida samuti kolmikust meri-taevas-maa. Kuigipalju leidub Vanast Testamendis ka sõnapaare „meri ja maa“ ning „meri ja saared“ (näiteks Ps 95:5 ja Js 42:10).

Kolmiku meri-taevas-maa puhul omavad taevas ja maa olenevalt kontekstist positiivset või neutraalset tähendust. Üldine mõte on, et maa on midagi väiksemat ja vähemolulist, taevas aga Jumala asupaigana domineerib kõiksuse, seega ka maa üle. Tähendusvarjundeid on seejuures mõlema sõna puhul mitmeid.

Mere puhul kohtame Vanas Testamendis neutraalset või negatiivset tähendust. Vahel on seejuures raske aru saada, kummaga on tegu. Näiteks kui räägitakse vaskmerest 2Aj 4:4 või mere kohisemisest 1Aj 16:32, samuti, et meri ja maa kuuluvad Jumalale Ps 95:5.

Negatiivne tähendus omistatakse merele põhiliselt Vana Testamendi teises pooles. Näiteks Js 17:12 mainitud rahvaste möll ja rahvahõimude määratus „otsekui määratseks meri“. Js 57:20 võrreldakse kõntsa ja muda välja kobrutava merega õelaid. Jr 49:23 võrreldakse voogava merega halba sõnumit saavat Damaskust. Paabelile osaks saavat karistus võrreldakse merega Jr 51:42, Jeruusalemma tütreid tabavat karistust NI 2:13.

Eeltoodut arvestades võiks ka 1Ms 1:26 ja 28 esitatud kolmiku meri-taevas-maa puhul otsida negatiivset tähendusvarjundit just mere puhul. Otseselt seda seal aga ei leidu. Ka esimesi

inimesi eksitanud madu roomab maapeal, mitte ei tule merest (mereelukateks on küll mütoloogilised merekoletised Leviatan ja Pehemot, keda kohtame Iiobi raamatus – Ii 40:15 ja 40:25).

Kogu Piibli ulatuses on merel siiski oluline tähendus just kõige negatiivse kõrvaldamise kontekstis. Kõige silmatorkavam neist on Jesaja ennustusele toetuv Johannese Ilmtuseraamatu ennustus uuest taevast ja uuest maast (Js 65:17), kus Jesaja sõnadele on lisatud „merd ei olnud enam“ (Ilm 21:1). Merd asendab mägikristallina särav eluvee jõgi (Ilm 22:1).

Seega võib öelda, et üldise tausta mõttes on 1Ms 1:26 ja 28 vaadeldav kolmik – meri-taevas-maa – märkimisväärne, meie poolt esitatud hüpoteeside seisukohalt pole see aga esmatähtis.

2.2 1Ms 1:26 ja 28 kokkuvõtte hüpoteeside A, B ja C taustal.

Genesisese esimese peatüki 26 ja 28 salmide puhul on oluline märkida, et nende puhul on tegu esimeste salmidena Piiblis, kus räägitakse inimesest. Salmis 26 on Jumala sõnad inimese kohta enne tema loomist, salmis 28 Jumala esimene juhtnõor ehk käsk loodud inimesele.

Salmis 26 leiame laialdaselt tuntud mõtte inimese loomisest jumalanäoliseks. Genesisese kommentaarides hõlmab inimese jumalanäolisus põhilise mahuosa salmi kohta käivatest tõlgendustest. Lisaks sellele leiame s 26 esimest poolt sageli kasutatavana jutlustes, väitlustes, usulises kirjanduses jne. Salmi teine pool leiab tõlgendamist ja äramärkimist minimaalselt.

Taandades inimese eksistentsiaalse identiteedi tema loomise põhjusele, võiks inimese jumalanäolisuse massiivne kasutamine näidata, et selles peitubki inimese loomise põhjus. See vastaks meie poolt püstitatud hüpoteesile B, mille kohaselt Jumala lõi inimese armastussuhteks iseendaga. Jumalanäolisena on inimesel selleks kõik eeldused. Salmi 26 teine pool sel juhul üksnes illustreeriks inimese erinevus ülejäänud loodust (eelkõige loomariigist).

Teine võimalus on näha inimese eksistentsiaalset identiteeti elik loomise põhjust ja eesmärki 1Ms 1:26 salmi teises pooles leiduvas valitsemises, mida korratakse Aadamale salmis 28. Sel juhul on esmaselt oluline mõista verbide valitsema (rada) ja alistama (kabaš) tähendusvälju. Nagu nägime, on tegu aktiivsele ja vägivaldsele valitsemisele-allutamisele kutsuvate verbidega. See muudab suhteliselt keeruliseks näha selle taga bioloogilise fauna valitsemist-alistamist. Pigem sisaldab see viite võitlusele ingelliku algupäraga kurjuse vastu, mida kajastab hüpotees C.

Lähtudes salmidest 26 ja 28 märgitud loomariigist kui inimese valitsemise-allutamise objektist, on loomariiki võimalik käsitada bioloogiliste kalade-lindude-loomadena või sümbolistlikult.

Nagu eksegeetilises vaatluses nägime, on viimasel juhul põhjust näha kalade-lindude-loomade ja roomajate taga ingellikke kreatuure. Kuna osa neist on langenud, on põhjendatud nende suhtes rakendatavate verbide agressiivsus. Selline kalade-lindude-loomade tähenduse tõlgendades sobib hüpoteesiga C.

Hüpoteesi A puhul pole vahet, kas paneme salmis 26 rõhu salmi esimesele või teisele poolele. Kuna hüpotees A on aga suhteliselt nõrgem ja seega vähem aktuaalne, võib kokkuvõtteks öelda, et 1Ms 1:26 ja 28 puhul on võimalikud nii hüpotees B kui hüpotees C. Hüpoteesi B puhul on tugevaks küljeks kristlaste üldine tunnetus, mis seob meie eksistentsi tähenduse inimese jumalanäolisusega. Hüpotees C vastab rohkem 1Ms 1:26 ja 28 kirjatähele.

3 INIMESE EKSISTENTSIAALNE IDENTITEET IOBI NÄITEL

Järgnevalt vaatleme Iobi raamatut. See tähendab inimese eksistentsiaalse identiteedi teemale lähenemist inimkonna ajaloo kontekstis püstituva niinimetatud kurjuse- ja kannatuse probleemi taustal. Probleemi, millega tegelesid juba epikuurlased (Kolokowski 2004, 21) ning mis on tihedalt seotud nii inimajaloo kui sellest tulenevalt ka inimese eksistentsiaalse identiteedi temaatikaga.

Vastuargumendi epikuurlastele esitas ehk kõige selgemalt Leibniz oma teoses *Theodicee*, kust pärineb mõte, et Jumal on loonud võimalikest maailmadest parima. See tähendab maailma, kus headuse summa kaalub üles kurjuse summa (ibid., 21). Et Leibnizi lahendus üldjuhul kahtlusi ei kummuta, näitab seegi, et sama probleemiga on teoloogid tegelemas tänaseni.

3.1 Iobi raamat.

Iobi raamat on üks Vana Testamendi raamatutest, mis omab oma eksistentsiaalse sügavuse tõttu olulist kohta nii teoloogilises kirjanduses kui ka väljaspool seda. Levinud arvamuse kohaselt on Iob väljamõeldud ehk kunstlikul loodud tegelane (Levin 2010, 138), keda tunneme tema dramaatilise elusaatuse tõttu. Eelkõige leiab seoses Iobi raamatuga tähelepanu inimkonna niinimetatud kannatuse- ja kurjuseprobleem, millest lähtuvalt on Iobit ka peetud antud aspektis inimese kirjanduslikuks prototüübiks. Seoses Iobi kannatustega on sageli toodud paralleel Kristuse kannatustega. Selle toob välja ka eesti teoloog Urmas Nõmmik (Nõmmik 2014, 80). Suhestudes Kristuse kui Teise Aadamaga suhestub Iob paratamatult ka Esimese Aadamaga, omades seega olulist osa inimese eksistentsiaalse identiteedi lahtimõtestamises Piibli valgel.

Iobi raamat tõstatab meie ette vanad tuntud küsimused kurjuse päritolust ja Jumala osast kurjuse kestmisel. Iobi raamat esitleb oma temaatikat proosavormis kirjutatud raamjutustuse ja luulevormis dialoogidena. Piibliteadlaste hinnangul on tegu eri lugude „kokkusulatamisega“ ja seetõttu väga sügava ja mitmekihilise teosega. Iobi raamatu võtmeosaks võib pidada seejuures just raamjutustust ehk raamatu alguse-ja lõpuosa. Lõpuosaga liitub Jumala vastus Iobi arupärimistele.

Iiobi raamatu teodiike-küsimusele on lahendust otsinud väga palju mõtlejad ja teoloogid. Samale küsimusele vastuse otsimine on ka käesoleva uurimistöo üks eesmärke, et selle kaudu mitmekülgsemalt käsitada inimese eksistentsiaalset identiteeti.

3.2 Traditsioonilised lahendused teodiike probleemile

Teodiike probleemile on ikka püütud lahendust leida. Üldjuhul tunnistatakse, et rahuldavat lahendust pole või et ei osata seda esitada. Mõnikord piirduakse ebapiisavate lahenduste äranimetamisega, milles võib näha teatud ebakorrektsust, kui ei tooda välja, milles nende ebapiisavus seisneb.

Näiteks kirjutab Nicky Gumbel: „sajandeid on teoloogid ja filosoofid maadelnud kannatuse probleemiga ja mitte kunagi pole keegi välja pakkunud lihtsat ja lõplikku lahendust“ (Gumbel 2008, 10).

Tuntud raamatu „Miks ma usun?“ autor Paul E. Little toob välja mõtte, et meid kannatuste eest kaitsmine rööviks meilt mingi suurema hüve (Little 1996, 98). Et selline mõte meid veenaks, tuleks selgelt välja tuua, mis see suurem hüve on ja kuidas kõik kannatajad sellest osa saavad.

Teoloogiaprofessor David F. Ford tunnistab, et „kurjusele pole probleemivabu lahendusi“ (Ford 2014, 93). Sama kinnitab ülemaailmselt tuntud Albert Schweitzer: „Taotlused teha kristlusest õpetus, kus oleksid kooskõlas eetiline Jumal ja maailmakäiku juhtiv Jumal, pole iial õnnestunud“ (Hiob 2008, 52).

Samas esitab Ford erinevaid teodiike-käsitlusi sooviga leida neist parim. Esitatud võimalusi võib kohata kõigis sama küsimusega tegelevates teoloogilistes refleksioonides.

1. Jumal on loonud inimese vaba tahtega olendiks, mitte robotiks. Selle juurde kuulub ka võimalust vaba tahet valesti kasutada ja kui inimene on seda teinud, lasub vastutus selle eest inimesel, mitte Jumalal.
2. Inimese jaoks on kurjuse ja kannatuse küsimuse püstitamine vale, kuna sellega tahaks ta nagu olla Jumalast targem
3. Kannatus on füüsilise maailma paratamatu osa ja seepärast tuleb siin elades leppida nii kannatusega kui seda (teatud juhtudel) põhjustava kurjusega
4. Jumal ise kannatab koos meiega.
5. Kannatus näib tihti suurem kannatust kõrvalt vaatajale, mitte kannatajale endale.

6. Kannatus puudutab üksikisikut, seega saab täpne olles rääkida vaid ühe inimese kannatustest ning üksikisikute kannatuste summeerimisel inimkonna kannatuseks puudub konstruktiivne mõte
7. Kõigele vaatamata rikastab kannatus mõnel juhul inimese usku.
8. Kurjus ja kannatus on nende vastu võitlemiseks, mitte nende üle arutlemiseks.
9. Headuse mõistmiseks ja kogemiseks on teatud piirides vajalik kurjuse ja kannatuse olemasolu.
10. Kurjuse ja kannatuse mõte selgub hiljem tervikpilti paremini mõistes. (Ford 2008, 99–106).

Siia võiks lisada veel gnostikute arvamuse, et kuna loodud maailm on kuri ja halb, ei saa see olla loodud hea Jumala poolt (Lahe 2001, 36; 46). Seega uskusid gnostikud, et nähtava maailma lõi hoopis kuri looja – demiurg.

Kõik need võimalused on induktiivselt seotud inimese eksistentsiaalse identiteediga, samas pakkumata lõpuni koherentset lahendust. Nimetatud kümnest võimalusest kõige lootustandvam on ehk viimane, pidades silmas, et kooskõlalise tervikpildi konstrueerimine on teoloogiline ülesanne siiski juba praegu. Seega tuleks üritada lahendada teodiike-dilemmat siin ja praegu, selle määramatusse tulevikku lükkamise asemel.

3.3 Iiobi raamatu võimalikud vastused teodiike-küsimusele

Iiobi raamatus toodud kannatustele on lähenetud mitmeti, kasutades seejuures rohkem või vähem kõiki alapunkt 4.2 toodud võimalusi. Kuna tegu on konkreetse isiku ja konkreetse narratiiviga, saame rääkida just Iiobi kannatusega seotud pakkumistest. Nimetagem neist pakkumistest järgmisi:

1. Iiobi raamat ei lahenda kannatuse küsimust, ta vaid teravdab kurjuse ja kannatuse probleemi.
2. Iiobi kannatuse taga on tema varjatud süü, eelkõige on selleks süüks peetud usaldamatust Jumala suhtes (mitte niivõrd võimalikku moraalset eksimust)
3. Iiobi kannatus sisaldas võimalust Jumala õnnistuse kogemiseks, mis väljendus kahekordselt kõige tagasisaamises raamatu lõpus.
4. Iiobi kannatuste taga oli saatan, nagu see ilmneb raamjutustusest ning Iiobi kannatust tuleks käsitleda lähtuvalt sellest.

Nende nelja lahendusvõimaluse puhul võib kohata üllatavalt palju teist ja suhteliselt vähe neljandat. Teise puhul on üllatav, et Iiobi raamat annab ise piisavalt põhjaliku selgituse, et

kannatuse põhjus ei peitunud Iobis. Seda öeldakse raamatu alguses – Ii 2:3, kus Jumal vihjab Iobi „ilma põhjuse ta hävitamisele“. Silmas on siin peetud kahtlemata Iobist lähtuvat põhjust. Sama mõtte leiame ka raamatu lõpust, kus Jumal annab hävitava hinnangu Iobi kolmele sõbrale, kes kannatuste põhjusena nägid Jumala karistust (Ii 42:7). Neljanda põhjuse puhul on selle osutatav vähene tähelepanu üllatav, kuna tekstist lähtuvalt on Iobi kannatused seotud just saatana tegevusega.

3.4 Urmas Nõmmiku Iobi raamatu käsitlest.

Käesoleval ajal on eesti teoloogidest Iobi raamatuga põhjalikumalt tegelenud Urmas Nõmmik. Muuhulgas on temalt ilmunud uus kommenteeritud Iobi raamatu tõlge (2013) ja ajakirjas „Vikerkaar“ essee „Iobi mõistetamatu Jumal“.

Seoses teodiike-küsimusega viitab Nõmmik 1Ms 1. peatükis toodud mõttele, et Jumala looming oli hea. Seega tekitab küsimuse kurjuse olemasolu. Jumala vastuse puhul Iobi küsimustele vihjab Nõmmik võimalusele, et Jumal jättis Iobi vastuseta.

Samas toob Nõmmik ära kaks võimalikku tõlgendust Hiiobi dilemmale. Esimese puhul saabub lahendus Iobi kohtumises Jumalaga, kusjuures kurjuse päritolu jääb saladuseks. Teise tõlgenduse puhul tuleks asja näha loomise kontekstis kaose tõrjumisena. Sellest lähtuvalt on kurjus-kannatus kaose tõrjumise protsessi paratamatu osa.

Nõmmik toob välja ka levinud mõtte, et Iobi raamat räägib Jumala ja saatana kihlveost, mille saatana kaotab. Mis Jumalat selleks kihlveoks ajendas, seda Nõmmiku käsitlest ei ilmne. Küll saab selgeks, et Jumal kurja ei põhjusta. Küsimus ise aga jääb, sest kui Jumal kurjust siiski lubab, tähendab see ühtlasi ka mingis mõttes selle põhjustamist.

Nõmmik viitab ka Uku Masingule, kes nägi Iobi kannatustes laiendust kogu inimkonna kannatusele ja Jumala mõnetisele demonlikkusele. Samuti, et osalise lahendusena võib siin näha inimese ja Jumala kohtumist.

Nõmmik märgib, et olulisim osa Iobi kannatusküsimuse lahendusel on Iobi raamatu raamjutustusel ja Jumala vastustel Iobile. Sel taustal pakub ta välja teoreetilise ja praktilise vaatenurga. Teoreetiliseks vaatenurgaks on kannatuste põhjendamise, praktiliseks kannatustega toimetulemine. Viimasel juhul koonduks meie tähelepanu Iobi raamatu õnnelikule lõpule (Nõmmik 2014, 72-82).

3.5 Jumala vastus Iobi süüdistusele

Nagu viitas U. Nõmmik, tuleks Iobi kannatuste lahedust otsides pöörata tähelepanu ka Jumala poolt Iobile antud vastusele, mille leiame Iobi raamatu lõpuosast.

Jumala vastus Iobile koosneb kahest erinevast poemist. Esimese (Ii 38:1–39:30) puhul viitab Jumal küsimusega „kus olid sina, kui mina rajasin maa“ (Ii 39:4) maailma loomisele. Samale Jumala küsimusele viitab ka McClendon, kirjutades loomise ja kannatuse seosest, nentides, et „nii eskatoloogia kui „protoloogia“/.../ ületavad inimteadmise tervikuna“ (McClendon 1994, 1).

Küsimusele „Kus olid sina, kui mina rajasin maa?“ järgneb palju teisi küsimusi, algul puudutavad need kosmost ja loodusnähtusi (pt 38), seejärel erinevaid loomariigi esindajaid (pt 39).

Vastuseks Jumala esimesele kõnetusele lubab Iob edaspidi vaikida (Ii 40:3-5).

Teises poemis keskendub Jumala kõnetus kahele loodud olendile. Esiteks jõehobule, keda algtekstis nimetatakse Behemotiks, mis tähendab ka müütilist ürgkoletist (Piibli joonealune märkus). Nõmmiku kommentaari kohaselt viitab Ii 40:15 mainitud Behemoti loomine, et tegu pole üksnes müütilise olendiga (Nõmmik 2013, 270). Teiseks keskendub Jumala kõnetus

krokodillile, keda algtekstis nimetatakse Leviataniks, mis samuti tähendab ka müütilist ürgkoletist (Piibli joonealune märkus). Värvikalt kirjeldab Jumal mõlema olendi vägevust.

Ürgkoletist Leviatanile viidatakse Piiblis lisaks mainitud tekstile neljal korral. Kolmel neist selgelt negatiivse alatooniga. Ii 3:8 mainib Leviatanit Iob, mis tähendab, et ta on kuulnud meres elunevast ürgkoletisest, kes vastavalt tollasele uskumusele üles äratatuna neelab või pimendab päikese (Piibli joonealune selgitus). Ps 74:14 vastandub Leviatan koos mere ja lohega Jumalale, kes on Kuningas. Js 27:1 kohtame Leviatanit Issanda poolt nuheldava maona. Seega on põhjust Leviatanit seostada nii loomisloos inimest eksitava maoga (1Ms 3:15) kui ka Johannese Ilmutuseraamatus mainitud (Vana) maoga (Ilm 12:9,14,15; 20:2), kes on samastatav saatanaga. Seega ei pea paika väide, nagu kohtaksime saatanat üksnes Iobi raamatu alguses. Varjatult on temast juttu ka Jumala poolt Iobile antud vastuses Iobi raamatu lõpus.

Leviatani võimaliku seose paradiisi-aia maoga toob välja ka üheks kõige haritumaks eesti naiseks tituleeritud Fanny de Sivers (Sivers 2010, 35).

Mõlemad Jumala kõnetused koosnevad küsimustest, kusjuures oluline osa on otseselt Iobile suunatud kas-küsimused (esimeses kõnetuses 20, teises kõnetuses 7). Sellega hoitakse üleval pinge, et Iiob ei unustaks, et tegu on Jumala poolt talle antava selgitusega.

Vastusena Jumala teistkordsele kõnetusele tunnustab Iiob Jumala suurust ja annab teada, et „nüüd on mu silm Jumalat näinud“ (Ii 42:5). Lähtuvalt sellest kahetseb Iiob „põrmus ja tuhas“.

3.6 Võimalikud selgitused Iiobi kannatusele

Jättes kõrvale võimaluse, et Iiobi kannatustele rahuldavat selgitust ei leidu ja et need üksnes toovad välja maailmas eksisteeriva pahupoole, pakun Iiobi raamatu ja selle kohta esitatud kommentaaride alusel välja kolm lahendusvõimalust.

Esimeseks võimaluseks on, et Iiobi kannatuste eesmärk oli Jumala soov Iiobit õnnistada. Selle kohta leiame Iiobi raamatu viimaste salmide hulgast tõdemuse, et „Issand pööras Iiobi saatuse /.../ ja andis Iobile kahekordselt kõike, mis tal oli olnud“ (Ii 42:10). See võimalus vastab vanatestamentlikule mõttele, kus Jumala õnnistust mõisteti põhiliselt ainelise heaolu ning pika elueana. „Ja Iiob suri, olles vana ja elatanud“, kinnitab meile Iiobi raamatu viimane salm (Ii 42:17).

Teise võimaluse kohaselt oli Iiobi kannatuste eesmärk sügavama usulise tunnetuse saavutamine, milles võib näha vihjet ka tulevikus saabuvalle uustestamentlikule Jumala õnnistuse mõistmisele. Väljendab seda Iiobi põgus ütlus: „...aga nüüd on mu silm sind näinud“ (Ii 42:17). Jumala nägemist tuleks seejuures võtta ülekantult Jumala suurema tunnetamise, mitte füüsiliselt nägemise, tähenduses. Nõmmik toob seejuures välja, et tegelikult soovis Iiob Jumalat näha ühes oma varasemates Jumala poole pöördumises – Ii 19:25–27 (Nõmmik 2013, 275).

Kolmas võimalus on Iiobi kannatustele seletust otsida Jumala Iobile antud vastusest. Nagu märgitud, koosneb Jumala vastus kahest poeemist, mis väärivad tähelepanu nii oma sisu kui vormi poolest. Seejuures ei vasta Jumal otseselt ühelegi Iiobi küsimusele, „vaid hoopis kallab Iiobi üle vastuküsimustega“ (ibid., 263). Jumala vastus võtab enda alla Iiobi raamatu peatükid 38–41.

Jumala vastus pt 38 algab tagasipöördumisega loomisloo juurde. Loeme nii maa rajamisest (38:4–7), ilmamere piiritlemisest (38:8–1) jne, kus tunneme ära lähedased motiivid 1Ms esimeste peatükkidega (ibid., 263–264).

Edasi kaldub teema loodusnähtustee ja taevalaotuse juurde, et sealt sujuvalt edasi minna vihjetega lindudele ja loomadele ehk loomariigile. Viimase kirjeldamine võtab enda alla ka

kogu 39 peatükk (mainimist leiavad 4 linnu- ja 6 loomaliiki). Paralleeli võib selles näha loomisloos inimesele antud käsuga loomariiki valitseda (1Ms 1:28).

40 ja 41 peatükis on juttu veeloomadest, kelledeks on Pehemot ja Leviatan. Eriline tähelepanu kuulub viimasele. Ehkki Leviatanit on tõlgitud ka krokodilliks, on teksti järgi tegemist siiski mereelukaga (krokodill elab jõgedes), seejuures halvaendelist tähendust omavaga, nagu juba viidatud. Väärub märkimist, et just Leviatanile on Jumala vastuse moodustavast neljast peatükist pühendatud ligi pool (40:25–41:26). Et Iob Leviataniga tuttav oli, näitab see, et ta ise kolmandas peatükis Leviatanit mainib (3:8). Samas võib viimast väidet kahtluse alla seada seoses Iobi raamatu tekkelooga, kuna pt 3 ja pt 40, 41 on tõenäoliselt erinevatest kihistustest.

3.7 Hüpoteesid A, B ja C Iobi raamatu näitel

Hüpotees A

Hüpotees A kohaselt on inimese loomise põhjuseks Jumala eneseteostus. Nagu juba märgitud, on Jumala eneseteotuse ühe nüansina pakutud ka inimkannatust. See tähendab, et loodud inimese kannatus võib pakkuda Jumalale uut kogemust, eksistentsiaalset rahuldust või täiustumist.

Eelneva mõtte kasuks võiks rääkida see, et Jumal oli Iobi raamatu sündmustiku algataja ja põhjustaja. Jumala osa üle Iobi kannatuste põhjustajana on vaieldud, Iobi raamatust leiame aga Jumala sõnad, kus ta ise tunnistab, end põhjuseeta kannatuste põhjustamist. „Ikka veel peab ta kinni oma vagadusest /.../ kuigi sa kihutasid mind tema vastu teda ilma põhjuseeta hävitama“ – Ii 2:3. Põhjuseeta kannatuse puhul on seejuures silmas peetud Iobist lähtuvat põhjust, näiteks mõnd pattu.

Hüpotees A kasuks räägib, et Jumal hiljem Iobile tema kannatused niiöelda kompenseerib. Kui tegu oleks olnud Iobist lähtuva kannatuse põhjusega, oleks sellele selgitust leida raskem. Antud juhul on aga tegu jumaliku õigluse maksmapanemisega, mis tähendab Iobile tema kannatuste hüvitamist.

Hüpotees A vastu kõneleb üldine piibellik arusaam Jumala pühadusest, õiglusest, armastusest ja headusest, mille olemuses pole kellelegi hädasid tekitada. Kui hüpotees A kohaselt oli kannatuste põhjuseks Jumala soov end teostada või isegi äärmusliku ettekujutuse korral end sellega lõbustada, seaks see mainitud Jumala omadused tõsise kahtluse alla. Need kahtlused ületaksid ka Iobile kõik kahekordselt hüvitanud jumaliku „õigluse“.

Samas oleks hüpotees A kehtivus omamoodi kinnitus piibellikule ainujumala mõistele, kes suveräänselt otsustab oma loodu üle. Iobi raamatu seosele monoteistliku usundi arengu ja mütoloogilise maailmapildi taandumisega viitab ka Nõmmik (Nõmmik 2014, 81).

Mõnevõrra arusaamatuks jääb hüpotees A puhul Jumala vastus Iobile, mis peaks pakkuma Iobile mõistetava põhjenduse ta kannatustele. Pildid kosmosest, loodusest ja loomariigist ei sisalda ühtki viidet Jumala soovile end inimese kaudu teostada või et selle kaudu võiks toimuda Jumala areng ja täiustumine.

Hüpotees B

Hüpotees B kohaselt on inimese olemasolu põhjuseks Jumala tahe inimesega suhelda, temaga jagada oma armastust. Iobi raamatu taustal tähendaks see, et nimetatud suhte ja armastuse jagamise teenistuses on ka inimese kannatused.

Lähtudes kogu Piiblist, eriti Uues Testamendis kirjeldatud usupraktikast, võib öelda, et kannatustel on selles oma koht. Usupraktika kaudu teostuv jumalasuhe on eri ajaperioodidel olnud kollektiivsem või individuaalsem. Mõlemal juhul kehtib aga arusaam, et jumalasuhtele panustades on lõpptulemus inimese jaoks positiivne. Et sellele võib mõnel juhul kaasa aidata kannatus, näeme ka Iobi puhul. Kui varem oli jumalakartlik Iob Jumalast ainult „kõrvaga kuulnud“, siis kannatuse kaudu Jumalalt lahendust otsides jõudis ta „sillega nägemiseni“ (Ii 42:5) Määravaks saab seejuures isiklik Jumalaga kohtumine ehk Jumala kõnetus, mille järel Iob kahetseb „põrmus ja tuhas“ (s 6). Oma kannatused näib Iob selleks hetkeks unustanud olevat.

Seega, kui näha inimelu põhjusena tema jumalasuhet, siis Iobi raamatus saab Iobi jumalasuhe uue kvaliteedi.

Lähtudes mõttest, et kannatus juhib inimest Jumalale lähemale, põrkume aga ka teatud vastuoludele. Nimelt ei vii kannatused kaugeltki kõiki inimesi Jumalale lähemale. Samuti tuleks kannatust idealiseerides loobuda kannatuste vastu võitlemisest, seda pühakiri aga ei soovita. Eriti ei soovita ta seda seoses kaasinimeste kannatustega.

Kui vahel nähakse Iobis eeltähenduslikku vihjet Kristusele, on see päästelooliselt loogiline. Tegu oleks sel juhul süütu mehe kannatustega süüdlaste eest. Inimese eksistentsiaalset identiteeti arvestades on selline käsitlus aga probleemne, sest inimkonna loomise põhjuseks ei saa olla tema langemisest päästmine, kuna sel juhul oleks tema langemine ette määratud. Samuti ei saaks sel juhul langemist ja sellest tulenevat kurjust ja kannatust näha üksnes negatiivses

võtmes. Kui langemist vaadelda aga kasvõi osaliselt positiivsena, muutuks küsitavaks lunastuse täielikult positiivne tähendus.

Kindlasti võime Iiobi näite puhul aga öelda, et usupraktika mõttes leidis Iiobi kannatus lahendi. See räägib hüpotees B kasuks. Eksistentsiaalse tervikpildi mõistmine tuleks seejuures usaldada Jumala hooleks, mida paljude Iiobi ja kogu inimkonna kannatusprobleemiga tegelejate poolt on sageli ka tehtud.

Hüpotees C

Hüpotees C väljendab mõtet, et inimese loomise põhjuslikuks taustaks on vaimulikust maailmast kurjuse kõrvaldamise protsess. Iiobi raamatu kontekstis tähendaks see Iiobi kui vaimuliku prototüübi osalemist nimetatud protsessis.

Hüpotees C puhul peatume Jumala kõnetusel. Selle alguses olev küsimus, „kus olid sina, kui ma rajasin maa?“, viitab loomisele ja sellega koos loomisloole. Märkame, et inimese loomise eesmärki välja tuues räägib Jumal samuti loodusest (maast) ja faunast (kaladest, lindudest, loomadest, roomajatest). Tuues paralleeli varasemalt käsitletud 1Ms 1:26-ga, kus omistasime faunale ingelliku sümbolistliku tähenduse, on asjakohane seda teha ka Jumala kõnetuses Iiobiga. Eriti rõhutades seejuures peatükkides 40 ja 41 kirjeldatud Behemoti ja Leviatanit, kellele nii mütoloogiline tähendus kui piibellik kontekst viitavad vaimulikele (ingellikele) kurjusejõududele.

Iiobi mõtteid ja tundeid Jumala kõnetuse ajal Iiobi raamat ei väljenda, küll näeme tema reaktsiooni Jumala kõnetuse lõpul. Selles väljendub „kõrgema tasandi“ äratundmine, mille kõrval inimene oma kannatustega on arvatust vähemoluline. Küsimusega „kes /.../ püüab varjata sinu nõu?“ väljendab Iiob oma senist taipamatust Jumala kõrgete plaanide suhtes, milledes Jumala kõnetust analüüsid leia me seose hea ja kurja kosmilise võitlusega.

Seega võib öelda, et saatanat ei leia me ainult Iiobi raamatu alguses, vaid sümbolistlikus esituses ka raamatu lõpuosas. Me ei saa teada kurjuse tekkimise ehk saatana langemise täpsemaid asjaolusid, küll seda, et inimkonna kannatuste põhjus asub Jumalast väljapool. Oletada võime ka, et see kannatus on seotud vaimuliku kurjuse kõrvaldamisega, ehkki sellest Iiobi raamat ei räägi.

Kui tavapäraselt esitatakse saatanat kui vahendit Iiobi ustavuse mõõtmiseks, siis hüpotees C kohaselt on mõõdetav hoopis saatana. Ette võib sellisele käsitlusele heita saatana liigset tähtsustamist. Piibli kontekstis pole aga saatana kui „kirkuse vaimu“ (Jd 8–9) ülehindamist

põhjust karta. Kergesti on märgatav tema kohalolu Piibli kõige olulisemates sündmustes – loomisloos, Jeesuse tegevusega kaasvalt ja apokalüpsises.

Käesoleva peatüki alguses mainisime Paul E. Little'i mõtet, et kannatus võib olla seotud mingi kõrgema hüvega. Iiobi raamatu ja hüpotees C alusel on selleks hüveks kurjuse kõrvaldamine.

4 INIMESE EKSISTENTSIAALNE IDENTITEET UUES TESTAMENDIS

Käesoleva uurimuse raames oleme vaadelnud inimese eksistentsiaalse identiteediga seonduvat Vana Testamendis valgelt. Peatükis 3 lähtusime loomisloos esitatud inimesele loomisel antud ülesandest kui tema loomise põhjusest, peatükis 4 kasutasime Iiobit näitena inimkannatusest, mis on iseloomulik kogu inimajaloole. Nüüd vaatleme sama teemat Uue Testamendi valgelt.

4.1 Inimese loomise eesmärk ja päästelugu

Uue Testamendi keskseks teemaks on niinimetatud päästelugu. Sellega arvestades on oluline mõista inimeksistentsi põhjuse ja eesmärgi ning päästeloosuhet. Tuleb arvestada, et inimeksistentsi põhjus ja eesmärk ei saa olla pattulangusest tingitud pääste, kuna pääste vajadus ei tulene loomisest, vaid pattulangemisest ja puudutab inimeksistentsi seega vaid osaliselt. Kuna kogu Uus Testament on põimitud päästelooga, tuleb inimeksistentsi põhjust-eesmärki sellest eristada.

Päästelugu seostub Jeesuse elu ja tegevusega, samuti kristliku koguduse sünni ja sellele järgnevate arengutega, mida saame jälgida Apostlite tegude raamatu ja apostlite kirjade vahendusel. Otseselt inimelu põhjust-eesmärki puudutavaid teemaarendust nende hulgast ei leia, ehkki episoodilisi vihjeid antud teemale Uus Testament sisaldab. Kaudseid ja kujundlikke viiteid inimese loomise eesmärgi täitumisele leidub ka Uue Testamendi viimases ehk Johannese Ilmutuseraamatus. Sümbolistlikkuse ja raskesti mõistetavuse tõttu käesolev uurimus Ilmutuseraamatule suuremat tähelepanu ei pööra.

Inimeksistentsi üldiseks ja põhjuslikuks käsitlemiseks lähtume Uue Testamendi kirjakohtadest, mis omavad seost inimese loomisega ja inimesele antud ülesandega (1Ms 1:26 ja 28). Samuti Kristusega, sest „tema läbi on loodud kõik“ (Kl 1:16). Kuna inimese loomine toimus enne pattulangust, on just loomist puudutavad kirjakohtad inimese eksistentsiaalse identiteedi määratlemisel olulised.

Lisaks keskele kohale päästeloos omab Jeesus Kristus keskset kohta kogu Piiblis ja on tugevas seoses juba vaadeldud eksistentsiaalsete teemadega. Samuti on Jeesusega seotud kogu loodu päästmine, mida traditsiooniline dogmaatika vähem käsitleb.

Erilist tähelepanu seoses Kristusega pöörame salmidele, kus esinevad 1Ms 1:26 ja 28 kasutatud verbid „valitsema“ ja „alistama“ ja mis omavad sisulist seost vastavate Genesisi kirjakohtadega. Samuti vaatleme kõrgendatud tähelepanuga ristsündmust kui Jeesuse tegevuse kulminatsiooni, mis omab laiemat tähendust kui üksnes inimkonna lunastamine. Samuti kommenteerime Uue Testamendi kirjakohti, mis räägivad Jumala loodupärasest tahtest inimese suhtes.

4.2 Verb „alistama“ Uues Testamendis

Nagu uurimistöös varasemas osas nägime, on inimese loomise põhjusega ning sellega koos tema eksistentsiaalse identiteediga (lähtuvalt 1Ms 1:26 ja 28) seotud verb „alistama“. Inimesele antud ülesanne oli „alistada maa“. Vaatlesime selle verbi (heebrea keeles *kabaš*) agressiivset iseloomu ja sellest tulenevat tähendust. Verbile „alistama“ on põhjust pöörata tähelepanu ka Uues Testamendis. Teeme seda eestikeelse tõlke alusel, kuna Septuagintas on 1Ms 1:28 sisalduv „alistama“ oma agressiivsuse kaotanud. Seega pole põhjust antud verbi puhul lähtuda tingimata kreekakeelsest algtekstist.

Verbi „alistama“ leiame Uuest Testamendi eestikeelsede tõlgituna viiest kirjatekstist (kokku 14 korda). Neile kõigile vastab kreeka sõna *hypotasso* – allutama.

1Kr 15:27–28. Sest „Jumal on kõik alistanud tema jalge alla“. Aga et ta ütleb, et kõik on alistatud, siis on ilmne, et kõik peale selle, kes temale kõik alistas. Kui aga kõik on alistatud, siis alistub ka Poeg ise sellele, kes temale on kõik alistanud, et Jumal oleks kõik kõiges.

Ef 1:21–22. Ja ta alistas tema jalge alla kõik ning pani tema kõigi asjade üle peaks kogudusele, kes on tema ihu, tema täius, kes täidab kõik kõiges!

Hb 2:5–8. Ta ei alistanud inglitele tulevast maailma, millest me räägime. Aga keegi kusagil ütleb tunnistades: „Mis on inimene, et sa teda meeles peaksid, või Inimese Poeg, et sa temast hooliksid? Sa tegid ta pisut alamaks inglitest, siis sa päägasid ta kirkuse ja auga, kõik sa alistasid tema jalge alla.“ Selles kõige alistamises ei ole ta jätnud ju midagi talle alistamata. Aga praegu me ei näe veel, et kõik oleks talle alistatud.

1Pt 3:22. Kes on läinud taevasse, on Jumala paremal käel, kus temale on alistatud inglid ja meelevallad ja väed.

2Pt 2:19b. Sest kellele on keegi alistatud, selle orjaks ta on saanud.

Esitatud tekstid sisaldavad Kristuse poolt alistamise mõtet neli korda, omades seejuures sama iseloomu 1Ms 1:28-ga. Tekstides viimane puudutab inimese alistamist ning jääb meie poolt vaadeldavast kontekstist välja. Seega vaatleme edaspidi vaid nelja esimest teksti.

Vaadeldavatest kirjakohtadest kolme puhul lisandub Kristusele alistamisele mõte, et kõik on alistatud tema „jalgade alla“. Kahel juhul pärineb väljend Vana Testamendi tsitaadist. Seepärast on asjakohane vaadelda selle esinemist kogu Piiblis, kus seda kasutatakse veel kümnel korral nii Vanas kui Uues Testamendis. Osal juhtudest rõhutatakse sellega Jumala ülimuslikkust, näiteks 2s 24:10 – „ja nad nägid Iisraeli Jumalat – tema jalge all oli nagu safiiridest põrand“. Enamikul juhtudel on tegu aga taas agressiivse alistamise mõttega. Näiteks Ps 8:7 – „Sa seadsid ta valitsema omakätetööd; kõik sa panid tema jalge alla“ (tegu on ennustusega Kristuse kui inimesepoja kohta).

Samuti Rm 16:20 – „Aga rahu Jumal purustab peatselt saatana teie jalge alla“. See on öeldud Kristuse kogudust silmas pidades. Oluline on, et siin on nimetatud ka, kes jalge alla satub – see on saatana. Sellest lähtuvalt seostab Jukka Thuren antud kirjakohta 1Ms 3:15 leiduva mao pea rõhumisega (Thuren 2001, 186).

1Pt 3:22 leiduva inglite, meelevaldade ja vägede puhul tuleks arvestada nii häid kui kurje vaimolendeid (Grudem 2010, 165). Esmaselt on seejuures siiski põhjust arvestada just deemonlike jalge alla purustamisega. Sellele viitab ka Wyne Gruden, märkides ära „vajaduse korral sõidelda meile vastupanu osutavaid deemonlikke jõude“ (ibid., 166).

Kokkuvõtlikult võib alistamise-verbi puhul öelda, et Uues Testamendis on alistajaks Kristus koos kogudusega ja alistatavaks inglid, valitsused ja väed, kellede puhul tuleb ära märkida saatana.

4.3 Verb „valitsema“ Uues Testamendis.

Lähtudes 1Ms 1:26 ja 28 on teiseks oluliseks verbiks „valitsema“. Võrreldes alistamisega leidub seda Uues Testamendis rohkem ja mitmekesisemas tähenduses. Vastavad kreeka sõnad on *basileuo* – valitsema, juhtima, kuningas olema, ja *kyrieuo* – isand/valitseja olema, võimu omama kellegi üle. Enamikul juhtudel on seejuures valitsemisest vaimulikus tähenduses rääkides kasutatud *basileuo*.

Kuna meid huvitab valitsemine eelkõige seoses Kristuse ja kogudusega (see tähendab valitsemise vaimulik tähendus, erinevalt poliitilisest tähendusest), väärivad väljatoomist järgnevad kirjakohtad:

Rm 5:17b. Aga seda kindlamini need, kes saavad armu ülirohkesti ning õiguse anni, hakkavad valitsema kuningana elus selle ühe – Jeesuse Kristuse – kaudu.

1Kr 15:25. Sest tema (Kristus) peab valitsema kuningana, kuni Jumal paneb kõik vaenlased tema jalge alla.

2Tm 2:10-12. Seetõttu ma talun kõike äravalitute pärast, et ka nemad saaksid pääste Kristuses Jeesuses igavese kirkuse. Ustav on see sõna: Kui me oleme surnud koos temaga, kui me jääme püsima vaevas, siis valitseme koos kuningatena.

Ilm 11:15. Maailma kuningriik on saanud meie Issanda ja tema Kristuse omaks ning tema valitseb kuningana igavesest ajast igavesti.

Kristuse valitsusele vastandub Uues Testamendis surma (Rm 5:14, 5:17, 5:21, 6:9), patu (Rm 6:9) ja seaduse (Rm 7:1) valitsus. Eriti pimeduse vürsti valitsus (Ef 6:12). Kõigi nende puhul leiame kreekakeelsest tekstist samuti sõna *basileuo*.

Uuest Testamendist leiame mõisted „jumalariik“ ja „pimeduseriik“. Jumalariigi valitsejaks on Jeesus niikaua, kuni ta annab valitsuse Jumalale (näiteks 1Kr 15:24). Pimeduseriigi valitsejaks on „selle maailma vürst“ saatan.

Vaadeldes Uue Testamendi mõisteid „alistama“ ja „valitsema“ koos, näeme, et neid kasutatakse Kristuse valitsuse saabumise ja saatana valitsuse kaotamise tähenduses. Mis puudutab Kristuse koguduse valitsemist, on see alles saabumas. Kristusest on aga juba vaenlase võitnud ja tõusnud valitsejaks taevas. Samas on tegu ikkagi alles kestva protsessiga. Koguduse tulevases valitsemisest saame rääkida vaid seoses Kristuse valitsemisega. Viimast rõhutab ka näiteks Osvald Tärk Rooma kirja seletuses (Tärk 2002, 592).

Seega annab Uus Testament selge ja ühese vastuse selle kohta kes ja kelle üle valitseb. Mõnevõrra lahtiseks jääb siinkohal kogu inimkonna roll jumalavalitsuse saavutamisel ehk vahetul kurjuse (saatana) võitmisel. Küsimus selles, kas kogudus puutub vaimulike kurjusejõududega kokku ka vaimuilmas, see tähendab mitte vaid maapealses usuvõitluses.

4.4 Jeesuse ristisurm ja inimese eksistentsiaalne identiteet

Rääkides inimese eksistentsiaalsest identiteedist Uue Testamendi valgel, ei saa seda teha lahus Jeesuse isikust, kes oli tõeline Jumal ja tõeline inimene.

Jeesuse puhul on keskseks teemaks ta ristisurm Sellesse suhtumise eeskujuks on Paulus, kes „teab“ Jeesust vaid kui ristilöödud (1Kr 2:2), kes kuulutab ristilöödud Kristust (1Kr 1:23) ja kiitleb üksnes Issanda Jeesuse Kristuse risti üle (Gl 6:14).

Jeesuse mõistmiseks tuleb mõista tema ristisurma tähendust. Kui evangeeliumidest leiame küsimuse „kes Jeesus on?“, siis koguduse jaoks oli esmatähtsaks Jeesuse ristisurma tähendus. Sestap esitab Paulus Kristust, kes „joonistatud“ uskujate silme ette ristilööduna (Gl 3:1). Nii on põhjust arvata, et Jeesuse isiku ja tegevuse eesmärgi terviklik mõistmine on seotud just tema ristisurma võimalikult täieliku mõistmisega.

Jeesuse ristisurma seostamine inimese eksistentsiaalse identiteediga eeldab lisatähendus(t)e leidmist ajalooliselt tuntud inimese (maailma) pattude eest suremisele. Selle esiletoomiseks vaatleme kõigepealt Hb 2:14, kus Jeesuse surma kohta midagi olulist öeldakse.

Hb 2:14b – „et ta (Jeesus) surma kaudu kõrvaldaks selle, kellel on võimus surma üle, see tähendab kuradi“. Seega on Jeesuse ristisurma tähenduseks lisaks inimkonna lunastusele kuradi kõrvaldamine. Oma Heebrea kirjakommentaaries kirjutab selle salmi kohta Donald Cuthrie - „Kristuse surm tõi inimesele vabanemise ja kuradile hävingu“ (Cuthrie 2006, 87).

Antud tekstis on selgelt eristatav „lisaväärtus“ päästeloolisele inimese lunastamisele. Selleks on kuradi kõrvaldamine, millele oleme kinnitust leidnud käesolevas uurimuses ka varem. Cuthrie viitab seejuures Kl 2:15-le (ibid., 87), kus samuti räägitakse Jeesuse risti kaudu saavutatud (saatanlike) valitsuste ja meelevaldade paljastamisest ja avalikust häbistamisest.

Huvipakkuv on Hb 2:14 leiduv verb „kõrvaldama“. 1968 a tõlkes on selle asemel „kaotama“ ja nn. uue maailma piiblitõlkes „lõppu tegema“. Sisuliselt on taas tegu agressiivsete verbidega, mis võrreldavad 1Ms 1:28 kasutatud „alistamisega“ ja 1Ms 3:15 „pea purustamisega“.

Mõte juba toimunud saatana kõrvaldamisest Jeesuse poolt põrkub osaliselt Uue Testamendi mõttega, et saatana kõrvaldamine (alistamine, jalge alla tallamine) alles ees seisab. Samuti põrkub see elupraktikaga, kus me alles „taevaaluste kurjuse jõududega maadleme“ (Ef 6:12) ja „ägame sünnitusvaludes tänini“ (Rm 8:22). Vastuse sellele dilemmale annab teadmine, et

inimese loomise eesmärgi saavutamine seisab aegade lõpul alles ees. Selle saavutamisel on oma roll kogudusel, kes kasutab usurelvana Jeesuse poolt juba saavutatud võitu.

Eeldades, et Jeesuse ristisurma suhestumist inimese eksistentsiaalse identiteediga tuleks otsida esmaselt väljaspool inimese lunastusele keskenduvat päästelugu, võime välja pakkuda „kuradi hävingu“, kuna see harmoneerub ka antud teemal juba vaadeldud keskse kirjakohta - 1Ms 1:26 ja 28-ga. Kristliku dogmadeloo seisukohalt tasub siinkohal meenutada esimese aastatuhande vältel kehtinud „klassikalist tüüpi“, mida iseloomustab märksõna Christus Victor – Kristus Võitja. Ka siin on rõhuasetus Jeesuse ristisurmast tuleneval võidul hukatusvägede üle. Väidetavalt seisab see kõige lähemal Uue Testamendi olemusele (Pöhlmann 1993, 128).

Asjakohane on siinkohal märkida ka eshatoloogilist sõnumit kandvaid Uue Testamendi hümne, kus Kristust esitatakse kui kõiksuse valitsejat, kelle ees nõtkub iga põlv – Rm 14:11, Fl 2:9–11, Kl 1:16, 1Pt 3:22 jt. Ka siin ületab Kristus inimkonna lunastuse piirid, tuues meie ette kvalitatiivselt uue olukorra. See on „valitsemise“ ja „alistamise“ teostumine, mida 1Ms 1:26 ja 28 esitab inimese loomise põhjuse ja eesmärgina.

4.5 Loomismõte Uues Testamendis.

Nähes inimese eksistentsiaalse identiteedina inimkonnale loomisel antud ülesannet, on põhjust vaadelda loomismõtet ka Uues Testamendis.

Loomist on Uue Testamendis mainitud korduvalt, eelkõige seoses Jumala kui loojaga (Mt 19:4, Rm 1:25, 1Pt 4:1a jt.). Samuti leiame viiteid Kristusele, kelle läbi kõik on loodud (Kl 1:15, Ilm 3:14). Seoses inimese loomisega leiame viited inimese jumalanäolisusele ja jumala-sarnasusele (Ef 4:24, Jk 3:9). Samuti uuestisündinud inimestele kui uuele loodule (Gl 6:15, Ef 2:15).

Seoses inimese eksistentsiaalse identiteediga pakuvad eriti huvi kirjakohtad, mis viitavad Uues Testamendis kogu inimkonna loomisele. Taolisi kirjakohti pole Uues Testamendis palju. Tähelepanu vääriavad neist kindlasti Ef 2:10 ja Rm 8:19–21.

„Sest meie oleme tema teos, Kristuses Jeesuses loodud heade tegude tegemiseks, nii nagu Jumal on juba enne meile seadnud, et me teeksime seda“, Ef 2:10.

Antud salmi võib käsitada suhteliselt tavapärase soovitusena kristlasele teha häid tegusid. Võib aga ka pöörata kõrgendatud tähelepanu väljenditele „loodud“ ja „juba enne meile seadnud“, nähes neis viidet inimese loomisel määratud eksistentsiaalsele kutsumusele. Sel juhul

omandavad terviklikuma tähenduse ka „head teod“, väljendades meie eksistentsiaalsest kutsumusest (identiteedist) tulenevat ülesannet.

Ef 2:10 puhul näeb vihjet esimesele loomisele ka Francis Foulkes, öeldes, et heade tegude kreeka keeles kasutatav eesliide (*epi*) osutab, et tegu on millegi enamaga kui uue (kristliku) elu tagajärg. Efesose kirja kommentaarides viitab ta seoses antud salmiga Tt 2:14 ja Kl 1:10. (Ef. lk 76). Sellises seoses tasub märgata Kl 1:10-le järgnevat nn kristushümni (Kl 1:15–20), mis on oluliselt mahukama sisuga kui pelgalt kristlase tavapärase käitumine (oma heade tegudega).

Fraas „nii nagu Jumal on juba enne meile seadnud“ ei viita Foulkes'i arvates konkreetsetele ettemääratud heategudele, vaid kristlase elule tervikuna (Foulkes 2003, 76). Seega sisaldub selles ka inimese eksistentsiaalne identiteet – head teod kui inimese loodupärane ülesanne Jumala maailma suhtes, mida väljendab ka 1Ms 1:26 ja 28.

Teiseks Rm 8:19–22 - „Sest loodu ootab pikisilmi Jumala laste ilmsikksaamist. Loodu on ju allutatud kaduvusele – mitte vabatahtlikult, vaid allutaja poolt –, kuid ometi lootusega, et ka loodu ise vabastatakse kord kaduvuse orjusest Jumala laste kirkuse vabadusse.“

Antud tekst väljendab lunastatute (Jumala laste) suhet Jumala loodusse, mis omab kahtlemata seost meie poolt vaadeldava loomisküsimusega. Kui 1968 a tõlkes oli siinkohal märgitud „kogu loodu“, siis 1997 a tõlkes esinev „loodu“ on täpsem ses mõttes, et ei haara endasse absoluutselt kogu loodud maailma. Oluline on mõista, kelle suhtes Jumala lapsed ja nende ilmsikksaamine tähendust omab. Samuti, et algselt inimkonnale antud ülesande täitmisel omab erilist rolli Kristuse kogudus.

Kuna antud tekstist ilmnev eesmärk loodu jaoks seisneb loodu vabastamises, on küsimuseks loodu tähendus. Näiteks võib loodu all mõelda meid ümbritsevat loodust, nagu pakub Osvald Tärk (Tärk 2002, 318–319). Sama pakub ka Jukka Thuren (Thuren 2001, 108). Kas on aga võimalik, et koguduse eesmärgiks on taime- ja loomariigi „vabastamine kaduvuse orjusest“? Üks alternatiive on siinkohal piirduda loomariigiga, lisades sellele sümbolistliku tähenduse, millist võimalust nägime ka 1Ms 1:26, 28 puhul. Teine võimalus on „kaduvuse orjuse“ all mõelda füüsilist eksistentsi, mis sisaldab kannatusi ka loomariigile ja lõppeb, kui inimkond ja koos sellega füüsiline maailm on oma ülesande täitnud. Sel juhul tähendaks loodule antud vabadus planeedi eluslooduse hävimist.

Loodu tähenduseks antud kirjakohtas võib olla ka meist kõrgem ingellik maailm, kes samuti on ohustatud saatana langemisest. Sel juhul tähendaks loodu vabastamine saatana kõrvaldamisega saabunud olukorda, mida Piibel nimetab Rahuriigiks ning uueks taevaks ja maaks.

Pöördudes tagasi Ef 2:10 mainitud heade tegude juurde, siis Rm 8:19–22 valgusel võiks inimesele juba loomisel määratud „heade tegudena“ näha tema ülesannet ja rolli kogu loodu suhtes, mis seisneb koos Kristusega kõige kaduva, sureliku ning ka personifitseeritud surma enese alistamises/kõrvaldamises. Mismoodi see alistamine faktiliselt aset leiab ja lõplikult teostub, ei kuulu enam käesoleva uurimuse teemasse.

4.6 Hüpoteesid A, B ja C Uue Testamendi kontekstis

Hüpotees A

Uue Testamendi peateemaks on Jumala lihakssaamine Jeesuse Kristuse isikus. Vastavalt hüpoteesile A on see käsitletav Jumala eneseteostusena või enesetunnetamisena inimkehas, kaasa arvatud suremine ristil. Viimasega kaasnev lunastus on käsitatav uusplatonistliku kõige tagasipöördumisena Jumalasse, kusjuures on saavutatud Jumala jaoks uus ja täiuslikum olukord. Viimasega on seotud Uue Testamendi mõisted uus taevast ja uus maa. Oma koht selles tagasipöördumises on kurjuse alistamisel, mis saavutatakse Jumala poolt Jumala Poja kaudu.

Jumala eneseteostusega harmoneerub ka Uue Testamendi mõte kõige loomisest Poja läbi ja tema poole (Kl 1:16). Samuti, et Poeg lõpuks kogu kuningriigi Jumalale annab, olles kõrvaldanud iga valitsuse ja iga meelevalda ja väe (1Kr 15:24).

Võib seega öelda, et Uus Testament oma sügavamas tähendus pigem kinnitab hüpoteesi A. Selle hüpoteesi tugevuseks Uue Testamendi kontekstis võib lugeda kristusekesksust, sest just Jeesusena teostub Jumala jaoks inimese loomise põhjus. See tähendab Jumala eneseteostuslik inimesekssaamine. Ülejäänud inimesed on inkarnatsiooni kõrval tagasihoidlikus positsioonis, mis vastab pühakirja vaimule. Samas on inimkond lunastuse objektiks, mis väljendab Jumala õiglust ja pühadust.

Ajalooliselt harmoneerub hüpotees A varakristlikest teoloogidest Origenesega, kelle arvates loomine kujutab endast Jumala vabast tahtest tulenevat lunastuse algakti. Praeguse aiooni lõpul pöördub kõik tagasi oma algele asukohale jumalikus korras, lõpuks ka saatan. Sel kombel teostub niinimetatud „apokatastasis“, kus Jumal ise saab „kõigeks kõiges“ (1Kr 15:28) (Adam 1995, 74–75).

Kõige küsitavam on Origenese puhul saatana pöördumise mõte, millele on pühakirjast raske leida mingisugustki vihjet. Kogu inimkonna tagasipöördumist (lunastusest osasaamist) väljendavaid mõtteid võib kohata ka teiste autorite juures, kaasa arvatud

uusaja teoloogid Fr. Schleiermacher, Carl Barth jt. (Salumaa 2008, 28). Samuti kohtame samasuunalist, ehkki väga ettevaatlikku, vihjet Osvald Tärki raamatus *Jumal* (Tärk 1995, 84).

Suhteliseks nõrkuseks võib antud hüpoteesi puhul kurjuse deterministlikust. See tähendab, et eesmärgi saavutamiseks osutub kurjus vajalikuks ning kaotab seega oma tingimusteta negatiivse tähenduse. Koos sellega väheneb Piiblis kesksel kohal olev hea ja kurja vastandumine. Mõneti leevendab nimetatud vastandamise vähenemist teadmine, et nagu ka teiste vaimulikus maailmas leiduvat kurjust puudutavate küsimustega, pole need inimhõimusega täielikult haaratavad. Eriti puudutab see küsimus kurjuse teket vaimuilmas (niinimetatud saatana langemist).

Summaarselt on hüpoteesi A põhiline mõte Jumala eneseteostusest Uue Testamendi kontekstis kindlasti arvestatav.

Hüpotees B

Kui hüpotees B järgi oli inimese loomise põhjuseks Jumala soov armastavaks suhteks inimesega, siis Uues Testamendis on sellisest suhtest palju juttu. Selleks vajaliku lunastuse/lepituse saavutamisest räägivad evangeeliumid, lunastuse alusel toimuvast usupraktikast ülejäänud Uue Testamendi raamatud. Võib öelda, et Uue Testamendi põhiteemaks ongi inimese jumalasuhe.

Samuti ei jäta Uus Testament kahtlust, et Jumala ja inimese suhe põhineb armastusel. Meenutades siinkohal kasvõi Jh 3:16 või 1Jh 4:8 – „Jumal on armastus“.

Käesoleva uurimuse baastekstis mainitud „valitsemist“ ja „alistamist“ Uue Testamendi kontekstis võimalik ja asjakohane käsitleda kui takistuste kõrvaldamist inimese jumalasuhteks. Inimeses leiduva patu ja kurjuse alistamine usu kaudu Jeesusesse Kristusesse on toimiva jumalasuhte eeldus. Kristlaseks saamisele järgnev usuolu tähendab võitlust „selle maailma valitsejatega, kurjade taevaaluste vaimudega“ (Ef 6:12), mis samuti tähendab tahtekindlat ja püsivat kurjuse alistamist.

Kurjuse olemasolu meie maailmas võib inimese jaoks toimiva jumalasuhte taustal näha kui võimalust kristlase arenguks ehk nagu järeldub Lutheri ütlusest: ka halb peab lõppude-lõpuks head teenima (Peltola jt 1989, 12). Vanas Testamendis oli kurjuse „alistamise“ vahendiks eelkõige Moosese kaudu antud Seadus, Uues Testamendis on selleks evangeeliumist osasaamine.

Hüpotees B tõstatab Uue Testamendi kontekstis ka küsimusi. Näiteks Uues Testamendis keskseks oleva päästeloo suhestumine loomislooga. Nähes Kristuse kaudu toimunud inimkonna lunastust Piibli kõige olulisema sündmusena, ei jää märkamatuks, et lunastuse tingis inimese pattulangus. Kui lunastus aga eeldab pattulangust, tähendab see, et Piibli keskseima sündmuse jaoks oli pattulangus vajalik ja paratamatu. Kui pattulangemine oli aga vajalik ja paratamatu, ei saa teda enam näha üheselt negatiivsena. See omakorda vähendab langusele vastanduva lunastuse positiivset tähendust.

Probleemi võib näha ka traditsioonilises kristlikus käsitluses inimestest, kel toimiv jumalasuhe puudub. Teatavasti õpetatakse nendega seoses igavesest karistusest, mida on keeruline sobitada mõttega, et inimese loomise põhjuseks oli Jumala armastusest tulenev suhe inimesega. Taoline ebaproportsionaalselt suur (maise elueaga võrreldes) karistust uskmatuse ja selle tagajärgede eest on raske käsitada õige jumalasuhte paratamatu kaasnähtena.

Küsimuseks on ka tõik, et inimene loodi madalamaks inglitest ehk kõigist senistest vaimolenditest (Hb 2:7). Kui inimese loomise põhjuseks oli armastussuhe Jumalaga, ei sisalda see põhjendust uue (materiaalse) maailma ja senistest vaimolenditest madalaima (inimese) loomiseks. Pigem võiks siit leida mõtte, et maise elu eesmärk on jõuda selgusele õigete ja hukkaminejate osas.

Seega võib öelda, et ehkki praktilise usu elu seisukohalt on hüpotees B vastuvõetav, siis teoloogiliselt sisaldab see raskesti vastatavaid küsimusi.

Hüpotees C

Uuest Testamendist leiame ka hüpotees C suhtes nii poolt- kui vastuargumente. Inimesele loomisel antud ülesandena võib Uue Testamendi valgel näha tema osalemist vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessis, selles protsessis osalemist võib käsitada aga ka inimeksistenti seisukohalt kõrvalise teemana.

Lähtudes käesoleva uurimuse baaskirjakohast, 1Ms 1:26,28, leiame ka Uuest Testamendist alistamise mõtte. Seejuures ei jää alistamise objektis, vaimuliku maailma isikulises kurjuses, kahtlust. Võib öelda, et kui loomisoos jääb antud baaskirjakoha vaimulik mõte pisut kaheldavaks ja ebamääraseks, siis Uues Testamendis antakse sellele selge ning ühemõtteline vastus – maa alistamise ning loodu üle valitsemise all on põhjust näha vaimuliku kurjuse kõrvaldamist (võitmist). Ühemõtteliselt tuleb välja ka see, et nimetatud eesmärgi täitumisel on kande roll Jeesuse ristisurmal. Märkida tasub

siinkohal Barthi mõttearendust, mis viib järelduseni, et inimese loomise põhjus on ühtlasi Kristuse inkarnatsiooni põhjus (Barth 1993, 197–198).

Hüpotees C annab vastused küsimustele, mis Uue Testamendi kontekstis hüpotees B puhul lahtiseks jäid. Näiteks, kui inimese jumalasuhet tema loomise põhjusena käsitades osutus mõnevõrra vastuoluliseks pattulanguse tähendus, siis vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessis see enam vastuoluline pole. See on osa kurjuse olemuse avalikuks tulemisest ja eeldus Jeesuse ristitööks. Olles seejuures Jeesuse ristisurma kõige olulisem tähendus.

Oma teravuse kaotab ka jumalasuhte puudumisest tuleneva igavese karistuse mõte, kuna kurjuse võitmise protsessi primaarsena nähes puudub tungiv vajadus „pühade ja patuste“ inimeste vastandamiseks. Sel juhul on eesmärgilises protsessis oma roll nii usklikel kui uskmatutel ning patu ja kurjuse eest langeb põhiline vastutus selle algele ja tegelikule põhjustajale – saatanale.

Vastuse saab ka küsimus, miks loodi inimene madalamaks kõigist varasematest vaimolenditest (inglitest). Kuna hüpotees C kohaselt on inimese eksistentsi põhjus osalemine vaimuliku kurjuse kõrvaldamises, käivad sellega paratamatult kaasas kannatused. Mida madalama teadvustasemega tegemist, sest väiksem on tema kannatus. Seega on madalama maailma loomine, mille vahendusel vaimuliku kurjuse kõrvaldamine toimub, õiglane ja põhjendatud. Erandi moodustab siin Kristuse kannatus, kes kannatades võttis enesele inimkonna patu ja sellest tuleneva needuse.

Küsitavusi tekitab seoses hüpoteesiga C, et Uue Testamendi mahust valdava osa moodustab inimkeskne päästelugu. Viited vaimuliku kurjuse kõrvaldamisele on suhteliselt harvad ja juhuslikuna näivad.

Küsitavaks teeb hüpoteesi ka ajalooline rõhuasetus kristlikus teoloogias, mis eriti teisel aastatuhandel on käsitlenud vaimuliku elu põhiküsimusena inimese ja Jumala vahelist lepitusele toetuvat suhet. Eksistentsiaalset tervikpilti pole taotlenud ei erinevad usutunnistused ega kristlikud põhidogmad.

Võib öelda, et kogu kristlik usukäsitus ja tunnetus taandub valdavalt inimese jumalasuhtele, see tähendab kahele „tegelasele“ – Jumalale ja inimesele. Seda erinevalt hüpoteesist C, kus põhilisi „tegelasi“ on kolm – Jumal, inimene ja vaimulik kurjus (saatan).

5 KOKKUVÕTTEV HINNANG HÜPOTEESIDELE A, B ja C

Uurimuse alusel võib öelda, et kõigil kolmel hüpoteesil on oma tugevad ja nõrgemad küljed. Hüpotees A rõhutab Jumala suveräänset olemist ja tahet, seades seejuures mingil määral kahtluse alla tema õigluse ja armastuse inimese suhtes. Baaskirjakohaga 1Ms 1:26,28 on hüpoteesil A raske seost leida. Puudub igasugune vihje, et inimese loomise põhjust võiks otsida Jumala eneseteostussoovis.

Teodiike küsimuses tuleb kõne alla võimalus, et inimkannatus ja eriti Jeesuse kui Issanda (Jumala) kannatused võiksid omada Jumala jaoks eneseteostuslikku tähendust. Seda mõtet markerib teoloogilises kirjanduses kasutatud mõte, et Jumal on alati suurem kannataja kui inimene. Iobi puhul võib Jumala eneseteostuslikule mõttele kinnitust leida ka Iobile kompenseeritud tervis, lapsed ja vara Iobi raamatu lõpus.

Uue Testamendi valgel leiame seose hüpotees A ja hüpotees C vahel. Jumala eneseteostust võib käsitleda Jeesuse isiku kaudu toimuva vaimuliku kurjuse kõrvaldamisena.

Hüpotees B näeb inimese loomise peapõhjuseks inimese jumalasuhet. Ka selle kohta puudub baaskirjakohas vihje, kui selleks mitte pidada inimese jumalanäolisust. Nagu nägime, pole inimese jumalanäolisus (jumalasar纳斯) nii domineeriv ja üheselt võetav piiblimõiste nagu selle massiivset kasutamist silmas pidades võiks oletada. Hüpotees B nõrgimaks kohaks tundub olevat teodiike-küsimus, sest Jumala armastusega saab põhjendada sellest vaid väikest osa (kui inimese arendamise vahendit).

Hüpotees B tugevuseks on kristliku usupraktika ja arusaamise toetumine Jumala armastusele, mis on keskseks teemaks just Uues Testamendis. Ühtlasi leidub selles ühisosa hüpoteesiga C, sest ka vaimuliku kurjuse kõrvaldamine on kahtlemata Jumala armastuse väljendus. Samuti on usupraktika tegelik sisu suures osas taanduv kurjuse võitmisele iseendas ja enda ümber.

Hüpotees C annab ooskõlalise vastuse inimeksistenti põhjusele ning ka kurjuse- ning kannatuseprobleemile, samuti on ta vastavuses uurimuse baaskirjakohaga, erinedes oma rõhuasetuselt aga traditsioonilisest kristlikust elu- ja maailmakäsitlusest.

Seega ei saa välistada käsitletud hüpoteesidest ühtki. Neid tuleks vaadelda aga õiges omavahelises asetuses. Ilmselt tuleb hüpoteesi A pidada ülejäänutest siiski nõrgemaks. Hüpoteeside B ja C puhul on küsimuseks, kumb neist on eksistentsiaalselt primaarne, väljendades inimese eksistentsiaalset identiteeti kõige piibellikumalt. Eelistades hüpoteesi B, on eksistentsiaalselt primaarne inimese jumalasuhe, millele üksnes sekundeerib „kosmiline“ võitlus hea ja kurja vahel. Hüpoteesi C puhul on eksistentsiaalselt primaarne inimese osalemine vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessis, päästel põhinev inimese jumalasuhe on seejuures vaid osa nimetatud protsessist.

Isiklikult eelistan hüpoteesi C. Pean selle tugevusi olulisemateks hüpotees B tugevatest külgedest, nõrku külgi aga vähemolulisteks hüpotees B puudustest. Sellest lähtuvalt pakun välja kolm järeldust, kuidas hüpotees C kaudu näha uusi rõhuasetusi piibellikus usukäsitluses.

1. Nähes inimese loomise põhjuse ja eesmärgina vaimuliku kurjuse kõrvaldamist, suureneb teoloogilises tervikpildis Kristuse ja väheneb inimese tähtsus, mis vastab nii uustestamentlikule kirjatähele kui vaimule.
2. Kooskõlalise tervikpildi tekkimisega suureneb võimalus pühakirja süsteemsemaks käsitlemiseks ja *sola scriptura* põhimõtte järgimiseks, sest on põhjus rääkida saatanast sama järjekindlalt nagu seda teeb Piibel.
3. Vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessist lähtuvalt laieneb koguduse kui Kristuse ihu rolli mõistmine. Koos sellega väheneb põhjus moraalsete kompromisside tegemiseks maailma ja patuga, kuna need vähendavad kristlaste vaimulikku võimekust (vaimuliku kurjuse kõrvaldamisel). Koos sellega väheneb põhjus kvantiteedi (kristlaste arvukuse) tähtsustamiseks.

KOKKUVÕTE

Käesolevas uurimistöös vaatlesin valitud piiblikohtade valgel inimese eksistentsiaalset identiteeti. Selleks pakkusin välja kolm hüpoteesi, mis nimetatud teemale erinevalt lähenesid. Eesmärgiks oli leida võimalikult kooskõlaline vastus inimese eksistentsiaalse identiteedi küsimusele, mis tähendas kolmest väljapakutud hüpoteesidest kõige piibellikuma väljaselgitamist.

Inimese eksistentsiaalse identiteedi mõistet kasutasin käesolevas töös avatud mõistena, mis sisaldab endas inimeksistentsi olemuse, elu kõrgema tähenduse ehk mõtte ja eesmärgi. Eelkõige lähtusin inimese eksistentsiaalse identiteedi puhul inimese loomise põhjusest, mis sisaldab inimeksistentsi olemuse, mõtte/eesmärgi. Hüpoteesid A, B ja C väljendavad seejuures kolme erinevat võimalikku põhjust inimese loomiseks Jumala poolt. Hüpotees A peab inimese loomise ajendiks Jumala eneseteostust; hüpotees B Jumala armastusest tulenevat suhet inimesega; hüpotees C inimese osalemist vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessis.

Baaskirjakohana kasutasin 1Ms 1:26, 28, kus kõige otsesemalt öeldakse välja inimese loomise põhjus. Teiseks Iobi raamatut, keskendudes Jumala vastusele, mille ta Iobile annab. Kolmandaks kasutasin Uuest Testamendist baaskirjakohaga (1Ms 1:26, 28) seotud kirjakohti. Käsitlesin ka Jeesuse ristisurma seost inimese eksistentsiaalse identiteediga.

Uuringu tulemusena võib öelda, et välistada ei saa kolmest hüpoteesist ühtegi. Kõigil on oma tugevamad ja nõrgemad küljed. Hüpotees A toob esile Jumala suveräänsuse, varju jäävad tema õiglus ja inimesearmastus. Hüpotees B esitatud inimese jumalasuhe on kahtlemata piibellik, kooskõlalise vastuseta jääb inimese loomine madalamaks senistest vaimolenditest ja niinimetatud teodiike-probleem. Hüpotees C-l puuduvad sisemised vastuolud, ta erineb aga rõhuasetuselt traditsioonilisest kristlikust inimesekäsitlusest.

Hinnanguliselt on nõrgimaks hüpotees A. Hüpoteese B ja C on asjakohane käsitada koos, kusjuures üks neist on inimese eksistentsiaalse identiteedi suhtes primaarne ja olulisem. Pidades primaarseks hüpoteesi B, on inimese loomise põhjuseks tema jumalasuhe, kusjuures vaimuliku kurjuse kõrvaldamine (hüpotees C) on selle suhte üks eeldusi. Kui primaarne on hüpotees C, siis inimene loodi osalema vaimuliku kurjuse kõrvaldamise protsessis, inimese toimiv jumalasuhe (hüpotees B) on üks selles protsessis aktiivselt osalemise eeldusi.

Isiklikult eelistan viimast võimalust tema eksistentsiaalse terviklikkuse ja sisemise loogika tõttu. Samuti vastavuse pärast käesoleva uuringu baaskirjakohale (1Ms 1:26, 28) ja uuringus välja toodud teistele tugevatele külgedele. Ühtlasi annab hüpotees B käsitlemine hüpotees C ühe osana võimaluse nimetatud hüpoteeside tugevate külgede liitmiseks ja nõrkuste elimineerimiseks.

Käesoleva uuringu oluliseks leiuks pean kasutatud baaskirjakoha tõlgendamist Uue Testamendi valguses. See tähendab 1Ms 1:26, 28 kasutatud verbide seostamist samade verbidega Uues Testamendis, kus nad viitavad selgelt Kristuse poolt vaimuliku kurjuse üle saavutatud võidule.

Lähtuvalt hüpotees C eelistamisest pakun välja kolm usuelu puudutavat võimalikku arengut.

1. Õpetuses suureneb rõhuasetus Kristusele, kuna Kristus ja tema ristisurm omandavad seoses vaimuliku kurjuse kõrvaldamisega mitmekülgsema tähenduse.
2. Vaimuliku kurjuse teema esiletoomisega muutub piiblikäsitus süsteemsemaks ja eksistentsiaalselt kooskõllisemaks.
3. Väheneb motivatsioon usuelu kriteeriume lahjendada, sest kurjuse kõrvaldamise protsessis omab tähtsust kristlaste vaimulik kvaliteet, mitte nende kvantiteet.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Adam, A.** *Dogmadelugu*. Tartu: Greif, 1995.
2. **Altnurme, L.** *Kristlusest oma usuni*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2006.
3. **Appleby, J.** *Genesis: Chapter 1-11*. Abington, Oxon: Grace Baptist Mission, 1988.
4. **Atkinson, D.** *Genesis 1-11*. UK: InterVarsity, 1990.
5. **Barth, K.** *Kiriklik dogmaatika*. Tartu: Greif, 1993.
6. **Cumbel, N.** *Olulised küsimused*. Tallinn: Allika, 2008.
7. **Cuthrie, D.** *Kiri heebrealastele*. Tallinn: Logos, 2006.
8. **Delius, Ch., Gatzemeier, M. et al.** *Filosoofia ajalugu*. Tallinn: Koolibri, 2007.
9. **Ford, D.** *Teoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2014.
10. **Foulkes, F.** *Pauluse kiri efeslastele*. Tallinn: Logos, 2003.
11. **Grom sj., B.** *Õnn, rahulolu ja elu mõte*. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2005.
12. **Gruden, W.** *Peetruse esimene kiri*. Tallinn: Logos, 2010.
13. **Hiob, A.** *Uusaja kristlikud mõtlejad*. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2008.
14. **Jürgenstein, T., Schihalejev, O.** *Usundimaailma suured küsimused*. Tallinn: Koolibri, 2011
15. **Kidner, D.** *Genesis*. Leicester, England: Inter Varsity Press, 1974.
16. **Kolakowski, L.** *Naeruvääristatud Jeesus*. Tallinn: Hendrik Lindepuu kirjastus, 2017.
17. **Kolakowski, L.** *Mida meilt küsivad suured filosoofid*. Tallinn: Hendrik Lindepuu kirjastus, 2012.
18. **Kolokowski, L.** *Religioon*. Tallinn: Vagabund, 2004.
19. **Köhler, L.** *Vana Testamendi sissejuhatus*. Tartu: Greif, 1995.
20. **Levin, C.** *Vana Testament*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2010.
21. **Lahe, J.** *Gnoosis ja algkristlus*. Tallinn: Kodutrükk, 2001.
22. **Laherand, M-L.** *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk, 2008.
23. **Lehtsaar, T.** *Viis aastat linnulennul*. Tallinn: Allika kirjastus, 2016.
24. **Little, P.** *Miks ma usun?* Tallinn: Logos, 1996.
25. **McClendon Jr. J. W.** *Systematic Theology. Doctrine. Volume II (Loomine ja kannatus – käsikirjaline tõlge)*. Abingdon Press: Nashville, 1994.
26. **Meos, I.** *Fiosoofia sõnaraamat*. Tallinn: Koolibri, 2002.

27. **Meos, I.** *Filosoofia põhiprobleemid*. Tallinn: Koolibri, 1998.
28. **Nõmmik, U.** *Iiobi raamat*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2013.
29. **Nõmmik, U.** „Iiobi mõistetamatu Jumal.“ – *Vikerkaar*, 2014, nr 1-2, 72-82.
30. **Parzany, U.** *Milleks mulle Jumal?* Tallinn: Logos, 1996.
31. **Peltola, J. et al.** *Dogmaatika ja eetika (Leeriõpik nr.4)*. Tallinn: Otava, 1989.
32. **Plant, R.** *Hegel*. Tallinn: Varrak, 2000.
33. **Pöhlmann, H.** *Dogmaatika põhijooned*. Tartu: Greif, 1994.
34. **Roosimaa, P.** *Johannese ilmutus*. Tallinn: Allika kirjastus, 2017.
35. **Runnel, H., Nõmmik, U.** „Põlvest põlve“ - raamat *Uku Masingust*. Tartu: Ilmamaa, 2010.
36. **Russell, B.** *Valik esseid*. Tallinn: Hortus Literatorum, 1994.
37. **Salumaa, E.** *Süsteemaatilise teoloogia käsiraamat*. Tallinn: Logos, 2008.
38. **Sivers, F.** *Jumala loomaaed – tuttav tundmatu maailm*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2010.
39. **Thielicke, H.** *Kuidas maailm alguse sai*. Tallinn: Logos, 1993.
40. **Thuren, J.** *Rooma kiri*. Tallinn: EELK UI, 2001.
41. **Tillich, P.** *Religioossed kõned*. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2009.
42. **Saarinen, E.** *Filosoofia*. Tallinn: Hermes, 2007.
43. **Sauer, E.** *Maailma lunastuse koit*. Tallinn: Logos, 1993.
44. **Stanley, J. et al.** *XX sajandi teoloogia*. Tallinn: Logos, 2002.
45. **Stott, J.** *Sissejuhatus piibliteadusesse*. Tallinn: Logos, 2000.
46. **Tärk, O.** *Rooma kiri*. Tallinn: Logos, 2002.
47. **Tärk, O.** *Jumal*. Tallinn: Logos, 1995.
48. **Vogel, T.** *Religioonifilosoofia*. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2015.
49. **Rad, G.** *Genesis algulood*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda, 1995.
50. **Wright, N. G.** „Jumala riik ja kogudus.“ – *Jumala riik ja kogudus*. Pilli, T., toim. Tartu: KUS, 2008, 11-25.
51. **Õunapuu, I.** *Inimese identiteedi otsingul*. Tallinn: Maarjaläte, 2008.

Lisaks nimetatutele kasutasin veel eestikeelse Piibli 1997 a ja 1968 a väljaannet ning jehoovatunnistajate „uue maailma“ tõlget (2009 a trükk). Samuti kasutasin eestikeelseid võõrsõnade leksikone aastatest 2008 ja 1981.

SUMMARY

Three hypotheses about human existential identity in the light of the Bible

The topic of this work is human existential identity which is expressed in the life task assigned to him in the creation.

The aim of the work is to look at different ways of understanding human existential identity in the light of the Old and New Testament, and to compare these ways with each other, highlighting their strengths and weaknesses. The presented hypotheses A, B and C are essentially reduced to three possible reasons why God created mankind.

The method of work is to evaluate, based on selected Biblical texts, the suitability of the possibilities presented in the hypotheses to express the existential identity that is reduced to the cause of the creation of the human being. The Basic scripture for this is Genesis 1:26, 28 where the cause and the purpose of why God created the human being is most directly expressed. In addition, the end of the book of Job and the New Testament scriptures that relate to the basic scripture Gen 1:26, 28 are looked at in more detail.

According to hypothesis A, the reason for the creation of man was God's desire for self-realization. According to hypothesis B, the reason for the creation of man was the desire to communicate with the human being that comes from God's love. According to hypothesis C, the reason was the person's participation in process aimed at the elimination of spiritual evil (Satan). As a result of the work, it can be said that none of the three hypotheses can be ruled out as the cause of human creation. Hypothesis A proved to be weaker than the other hypotheses. For hypotheses B and C it would be appropriate to consider hypothesis B as a part of hypothesis C. This means that the love relationship between man and God is part of the larger process aimed at eliminating evil. An important result is that as the description of the description of the reason for human creation in the Basic scripture Gen 1:26, 28 is interpretable in several ways, the New Testament and especially the person of Christ and the event of the cross give the opportunity to understand it more clearly.

Since the reason for the creation of the human being and the resulting topic of existential identity is relatively marginal in the theology, the literary sources used in the work deal with the

isuse only to a small exident. In the work, I use more than 50 literary sources, including the Bible. The work is written in Estonian.